

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
UYGULAMALI PSİKOLOJİ

ERGENLERİN ANNE-BABA KABUL/RET ALGILARININ PROBLEMLİ
DAVRANIŞLARI İLE İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ahmet Sait KİLİSLİ

İstanbul – 2015

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
UYGULAMALI PSİKOLOJİ**

**ERGENLERİN ANNE-BABA KABUL RET ALGILARININ PROBLEMLİ
DAVRANIŞLARI İLE İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ahmet KİLİSLİ**

**Danışmanı
Yrd. Doç.Ash B. TAŞÖREN**

İstanbul – 2015

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Psikolojî Anabilim/Anasanat Dalı *Uygulamalı Psikolojî* Programı Tezli Yüksek Lisans
öğrencisi *Ahmet Sait Kılışlı* tarafından hazırlanan
“*Ergenlerin Anne-Baba Kabul/Ret Algularının
Problemli Davranışları ile İlişkisi*”
adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi : *02/07/2015*

(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi: *Yrd. Doç. Aslı B. Taşören*
Danışman: *Halîç* Üniv. *Psikolojî* ASD/ABD Öğr. Üyesi

Aslı B. Taşören

Jüri Üyesi: *Yrd. Doç. Muhamed Mehtar*
Bilim Üniv. *Psikolojî* ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Muhamed Mehtar

Jüri Üyesi: *Doç. Dr. Meral Ü. Çulha*
Halîç Üniv. *Psikolojî* ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Meral Ü. Çulha

Jüri Üyesi:
..... Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

Jüri Üyesi:
..... Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

ÖNSÖZ

“Ergenlerin Anne-Baba Kabul Ret Algılarının Problemlı Davranışları İle İlişkisi” isimli araştırma Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Ebeveynlikte sıcaklık boyutu bileşeni ebeveyn-çocuk ilişkisinin bir bileşenidir ve bir ucunda kabul etme diğer ucunda ise reddetme yer alır. Ebeveyn kabulü, ebeveynin çocuklarına karşı gösterdikleri sıcaklık, şefkat, ilgi, bakım, destek ile sevginin ön plana çıkması olarak tanımlanmaktadır. Reddetme ise, ebeveyn kabulünü yansıtan duyu ve davranışların olmadığı veya çocuktan belirgin derecede esirgendiği, ayrıca, çocuğu inciten çeşitli fiziksel veya psikolojik davranış veya duyguların sergilenmesi olarak tanımlanmaktadır (Rohner 1976, 1986). Bu nedenle bu araştırma ebeveynlerin çocuklarına karşı kabul edici veya reddedici davranışları ile ergenlerin ruhsal gelişimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyması ağısından önem taşımaktadır.

Araştırmamda tecrübeleriyle yol gösteren ve her zaman desteklerini hisettiğim Haliç Üniversitesi Psikoloji Bölümünün değerli öğretim görevlilerine içten teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

KISALTMALAR LİSTESİ	II
ŞEKİLLER LİSTESİ	III
TABLolar LİSTESİ.....	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Prolemin Tanımı ve Araştırmanın Amacı.....	1
1.2. Araştırmanın Varsayımları	2
1.3. Araştırmanın Alt Problemleri	2
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	2
2. EBEVEYN KABUL-RET KURAMI.....	4
2.1. Tanım ve Kapsam	4
2.2. Ebeveynlikte Sıcaklık Boyutu	5
2.3. Kişilik Alt Boyutu.....	8
2.3.1. Bağımlı veya Savunucu Bağımsız.....	11
2.3.2. Duygusal Tepkisiz	12
2.3.3. Düşman ve Saldırgan.....	12
2.3.4. Olumsuz Öz-Saygı.....	13
2.3.5. Olumsuz Özyeterlik	13
2.3.6. Duygusal Tutarsız.....	14
2.3.7. Olumsuz Dünya Görüşü	15
2.4. Başa Çıkma Alt Boyutu.....	16
2.5. Sosyo Kültürel Alt Boyutu	19
2.6. ERGENLİK DÖNEMİ	22
2.7. Ergenlik Döneminde Gelişim	22
2.8.1. Fiziksel Gelişim	23

2.8.2. Bilişsel Gelişim.....	25
2.8.3. Duygusal Gelişim	27
2.8.4. Davranışsal Gelişim.....	30
2.8.5. Sosyal Gelişim	32
2.9. Çocukluk ve Ergenlik Döneminde Ebeveyn Kabul-Ret Algısı	36
3. YÖNTEM	40
3.1.Evren ve Örneklem	40
3.2. Araştırma Modeli.....	40
3.3. Veri Toplama Araçları.....	40
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	40
3.3.2. Ebeveyn Kabul/Ret Ölçeği Çocuk Kısa Formu.....	41
3.3.3. ÇİDDÖ.....	42
3.4. Verilerin Analizi	43
4. BULGULAR.....	44
4.1. Demografik Bilgiler.....	44
4.2. Demografik Bilgilerin Ebeveyn Kabul/Ret Algısı ile İlişkisi.....	44
4.2.1. Cinsiyetin Çocuk-Ergen Ebeveyn Kabul/Ret Ölçeği İle İlişkisi	45
4.2.2. Cinsiyetin 6-18 Yaş Çocuklar İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği İle İlişkisi	46
4.2.3. Anne ve Babanın Eğitim Durumu ile Anne Kabul/Ret Algısı Arasındaki İlişki	46
4.2.4. Anne ve Babanın Eğitim Durumu ile Baba Kabul/Ret Algısı Arasındaki İlişki	46
4.2.5. Anne ve Babanın Eğitim Durumu ile Anne Kabul/Ret Algısı Sıcaklık/Duygulanım Alt Ölçeği Arasındaki İlişki.....	47
4.2.6. Anne ve Babanın Eğitim Durumu ile Anne Kabul/Ret Algısı Düşmanlık/Saldırganlık Alt Ölçeği Arasındaki İlişki.....	47
4.2.7. Anne ve Babanın Eğitim Durumu ile Anne Kabul/Ret Algısı Umursamazlık/İhmal Alt Ölçeği Arasındaki İlişki.....	47

4.2.8. Anne ve Babanın Eğitim Durumu ile Anne Kabul/Ret Algısı Farklılaşmamış Ret Alt Ölçeği Arasındaki İlişki.....	47
4.2.9. Anne ve Babanın Eğitim Durumu ile Baba Kabul/Ret Algısı Sıcaklık/Duygulanım, Düşmanlık/Saldırganlık, Umursamazlık/İhmal ve Farklılaşmamış Ret Alt Ölçekleri Arasındaki İlişki	48
4.3. Demografik Bilgilerin Ergenlerin Problemlı Davranışları İle İlişkisi	48
4.3.1. Anne ve Babanın Eğitim Durumu ile ÇİDDÖ Arasındaki İlişki.....	48
4.4. Ebeveyn Kabul/Ret Algısı İle Çocukların Problemlı Davranışları Arasındaki İlişki	48
5. SONUÇ VE YORUMLAR.....	48
6. KAYNAKLAR.....	52
7. EKLER	70
8. ÖZGEÇMİŞ	74

KISALTMALAR

ÇIDDÖ : 6-18 Yaş Çocuklar için Davranış Değerlendirme Ölçeği

EKRÖ : Ebeveyn Kabul/Ret Ölçeği Çocuk Kısa Formu

EKAR :Ebeveyn Kabul-Ret Kuramı

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 2.1 : Marcia'nın (1980) Dört Kimlik Statüsü	28
Tablo 5.1 : Cinsiyet ile ÇİDDÖ Kurallara Karşı Gelme Davranışının Bağımsız Örneklem t-test Analizi.....	44
Tablo 5.2 : Anne Kabul/Ret Algısının Annenin Eğitim Durumu ile Tek Yönlü Varyans Analizi	45
Tablo 5.3 : Baba Kabul/Ret Algısının Annenin Eğitim Durumu ile Tek Yönlü Varyans Analizi	45
Tablo 5.4 : Baba Kabul/Ret Algısının Babanın Eğitim Durumu ve Kardeş Sayısı ile Eşleştirilmiş Örneklem t-test Analizi.....	46
Tablo 5.5 : Anne Kabul/Ret Algısı Sıcaklık/Duygulanım Boyutunun Babanın Eğitim Durumu ile Tek Yönlü Varyans Analizi.....	46
Tablo 5.6 : Anne Kabul/Ret Algısı Farklılaşmamış Ret Boyutunun Babanın Eğitim Durumu ile Tek Yönlü Varyans Analizi.....	48
Tablo 5.7 : EKRÖ ve ÇİDDÖ ile Her İki Ölçeğin Alt Faktörleri Arasındaki İlişki	50

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 2.1 : Ebeveyn Sıcaklık Boyutunun Kabullenici ve Reddedici Alt Türleri	6
Şekil 2.2 : Ebeveynlerin Kabul-Reddinde Bağımlılık/Bağımsızlık İlişkisi.....	9
Şekil 2.3 : Başediciler ve Sorunlu Bireylerin EKAR Kuramı Kişilik Alt Boyutu ile İlişkisi	16
Şekil 2.4 : Sosyoekonomik Alt Boyutun Çerçevesi.....	18

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Ahmet KİLİSLİ
Anabilim Dalı : Psikoloji
Programı : Uygulamalı Psikoloji
Tez Danışmanı : Yrd.Doç. Dr. Aslı TAŞÖREN

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Haziran 2015

ERGENLERİN ANNE-BABA KABUL RET ALGILARININ PROBLEMLİ DAVRANIŞLARI İLE İLİŞKİSİ

ÖZET

Bireylerin hayatta ilk ilişkilerini kurdukları kişiler anne ve babalarıdır. Bu ilişkinin kalitesi gelecekte bireylerin kişilikleri ve ileride kuracağı ilişkiler üzerinde büyük etkiye sahiptir. Çocukların anne babalarını sıcak ve sevgi duyan ebeveynler olarak görmeleri onları kabul edici olarak algıladıkları anlamına gelirken bu sıcaklıktan yoksun bir ebeveyn-çocuk ilişkisi, çocukların ailelerini reddedici olarak görmelerine neden olmaktadır. Yapılan çalışmalar göstermektedir ki, ebeveynlerini reddedici olarak algılayan bireylerin klinik düzeyde duygu ve davranış bozuklukları göstermeleri olasılığı yüksektir. Bu bilgilerden yola çıkılarak yapılan çalışmada da ergenlerin ebeveyn kabul/ret algıları ile gösterdikleri problemleri davranışlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada ergenlerin anne babalarını kabul veya reddedici algılama durumlarını ölçmek amacıyla “Ebeveyn Kabul/Ret Ölçeği” ve problemleri davranış düzeylerini ölçmek amacıyla klinik bir test olan “6-18 Yaş Çocuklar için Davranış Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen veriler ANOVA ve Pearson ilişki testleri ile analiz edilmiştir. Analizler sonucunda literatürden farklı olarak ergenlerin ebeveynlerini kabul edici olarak algıladıkça problemleri davranış gösterme düzeylerinin arttığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ergen, Ebeveyn Kabul/Ret, Problemleri Davranış.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname :Ahmet KİLİSLİ
Field :Psychology
Program :Applied Psychology
Supervisor :Asst. Dr. Aslı TAŞÖREN
Degree Awarded and Date :Master – June 2015

THE RELATIONSHIP BETWEEN ADOLESCENTS' PERCEPTION OF PARENTAL ACCEPTANCE/REJECTION AND THEIR PROBLEMATIC BEHAVIORS

ABSTRACT

The first relationship of people is established with their parents. The quality of this relationship is determining for child's personality development and future relationships. If the parents are warmth and loving, then the child perceive their parents as accepting. On the other hand if parents do not show this warmth to their children then the child perceive their parents as rejecting. According to literature, people who perceive their parents as rejecting are prone to show emotional and behavioral disturbances. Based on these informations, in the current study relationship between parental acceptance/rejection and problematic behaviors of adolescents was assessed. Turkish version of "Parental Acceptance-Rejection Questionnaire" and "Child Behavior Checklist for Ages 6-18 (ASEBA)" were used. Data were analyzed with ANOVA and Pearson correlation tests. Results showed contradictory findings with literature. It is found that problematic behaviors of adolescents increase as they perceive their parents as rejecting.

Keywords: Adolescent, Parental acceptance/rejection, Problematic Behaviors

1. GİRİŞ

1.1. Problemin Tanımı ve Araştırmanın Amacı

İnsan doğduğu andan itibaren ilişkiler bütünü içinde yaşayan bir canlıdır. Sahip olduğu ilişkilerin yoğunluğunun ve şeklinin kişinin duygusal, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal özellikleri üstünde yapılandırıcı bir etkisi var. İnsanın doğduğu andan itibaren kurduğu ilişkilerin ilki anne ve babasıyla kurduğu ilişki ve iletişimidir. Bu nedenle bu birincil ilişkinin yapısının kişinin gelişimi açısından hayati önemi vardır.

Anne-baba ile çocuk arasında oluşan ilişkinin şeklini ve yapısını araştıran kuramlardan biri de ebeveyn kabul-ret kuramıdır. Ebeveyn kabul-ret kuramı, anne-babanın sağlayacağı sıcaklık ve sevgi duygusunun çocuğun sağlıklı bir birey olarak gelişmesi için ihtiyaç duyduğu ilişki şekli olarak belirtir. Buna göre ebeveynleri tarafından sevilen ve desteklenen bir birey, ebeveynlerini kabul edici olarak algılar ve psikolojik ve davranışsal açıdan sağlıklı bir gelişim gösterir. Öte yandan, bu sıcaklık ve sevgi duygularını göstermeyen ebeveynlerin çocukları ailelerini reddedici bulmakta ve bu durum olası duygu ve davranış bozuklukları ile sonuçlanabilmektedir (Rohner, 1986).

Ebeveyn kabul/ret algısı ile problemlili davranışlar ve duygu ve davranış bozuklukları arasındaki ilişkinin belirlenmesi klinik gelişmeler ve terapi yöntemleri için önem taşımaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de bu alanda yapılan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Bütün bu bilgiler ışığında, araştırmanın amacı, ergenlerin ebeveyn kabul/ret algıları ile gösterdikleri problemlili davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda çalışmada, “Ebeveynlere yönelik kabul/ret algısı, problemlili davranışlar ile ilişkili midir?” sorusuna cevap aranmaktadır.

1.2. Araştırmanın Varsayımları

- Ergenler ebeveynlerini kabul edici algıladıkça daha az problemlili davranış göstermektedirler.

- Ergenler ebeveynlerini reddedici algıladıkça daha fazla problemlili davranış göstermektedirler.
- Ergenlerin ebeveynlerini kabul veya reddedici algılamaları ile demografik bilgiler arasında ilişki vardır.

1.3. Araştırmanın Alt Problemleri

1. Öğrencilerin problemlili davranış gösterme eğilimleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?

2. Anne/kabul ret algısı ve alt boyutları annenin eğitim durumuna göre değişmekte midir?

3. Baba kabul/ret algısı ve alt boyutları annenin eğitim durumuna göre değişmekte midir?

4. Anne kabul/ret algısı ve alt boyutları babanın eğitim durumuna göre değişmekte midir?

5. Baba kabul/ret algısı ve alt boyutları babanın eğitim durumuna göre değişmekte midir?

6. Anne kabul/ret algısı ve alt boyutları kardeş sayısına göre değişmekte midir?

7. Baba kabul/ret algısı ve alt boyutları kardeş sayısına göre değişmekte midir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Ebeveynlikte sıcaklık boyutu bileşeni ebeveyn-çocuk ilişkisinin bir bileşenidir ve bir ucunda kabul etme diğer ucunda ise reddetme yer alır. Ebeveyn kabulü, ebeveynin çocuklarına karşı gösterdikleri sıcaklık, şefkat, ilgi, bakım, destek ile sevginin ön plana çıkması olarak tanımlanmaktadır. Reddetme ise, ebeveyn kabulünü yansıtan duygu ve davranışların olmadığı veya çocuktan belirgin derecede esirgendiği, ayrıca, çocuğu inciten çeşitli fiziksel veya psikolojik davranış veya duyguların sergilenmesi olarak tanımlanmaktadır (Rohner 1976, 1986). Bu nedenle bu araştırma ebeveynlerin çocuklarına karşı kabul edici veya reddedici davranışları ile ergenlerin ruhsal gelişimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

1.5. Sayıtlar

Seçilen örneklemin evreni tam olarak temsil ettiği,

1. Kullanılan ölçü aracının konuyu tam olarak ölçtüğü,
2. Araştırmaya katılan öğrencilerin EKRÖ ve ÇİDDÖ ölçeklerindeki maddeleri içtenlikle ve yansız olarak cevapladıkları varsayılmıştır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Çalışmaya yalnızca 200 öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerden bir kısmı verilerinin yetersiz olması nedeniyle çalışmanın dışında bırakılmış ve sonuç olarak 160 öğrenci üzerinden çalışma yürütülmüştür.

2. Bu çalışmadaki bulgular çalışmaya katılan ergenlerin 2014-2015 eğitim öğretim yılı öğrenci görüşleri ile sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Anne-Baba Kabul Reddi: Ebeveyn kabulü, ebeveynliğin sıcaklık ve sevgi boyutunu oluştururken, sevgi ve sıcaklığın olmadığı durumlarda ebeveyn reddi ortaya çıkmaktadır (Rohner ve Rohner, 1980)

Kişilik Alt Boyutu: EKAR'ın kişilik alt boyutu algılanan ebeveyn kabul-reddinin psikolojik durumu ve genel kişiliği nasıl etkilediğini yordamaya çalışır. Bu alt kuram insanların kendileri için önemli olan kişilerden olumlu tepki almak gereksiniminde oldukları varsayımından yola çıkmaktadır (Baumesiter ve Leary, 1995)

Ergenlik Dönemi: Ergenlik, her iki cinsten de büyümenin büyük bir hızla gerçekleştiği, cinsel organların gelişimini tamamlayıp cinsel işlevselliğin tamamlandığı bir dönemdir. Ortalama 11-15 yaş dönemlerinden başlayıp yetişkinliğe değin olan dönemdir.

Problemlili Davranış: Risk alma davranışı, yeni kararlar alma becerisi, kendilerini ve diğer insanları daha gerçekçi değerlendirme gibi alanlarda toplumun genel kabul gören normlarının dışında davranma sonucu ailede, akran grupları içinde ve kendisine de yönelik uyum sorunları.

2. İLGİLİ LİTERATÜR

2.1. Ebeveyn Kabul Ret Kuramı

Çocuk ile ebeveyn ilişkisinin incelendiği kuramlardan biri Rohner (1976; 1986) tarafından geliştirilen Ebeveyn Kabul-Ret (EKAR) kuramıdır. EKAR kuramı ebeveynliğin sıcaklık boyutudur (İlden Koçkar, 2006). Bu kuramda her bireyi kabullenme ve reddedilme doğrusunda kendini bir yere yerleştirebilmektedir. Kuramda, ebeveyn sıcaklık boyutunun nedenleri araştırılmakta ve bu konuyu etkileyen faktörler incelenmektedir.

Kuramda ebeveyn sevgisi fiziksel ve sözel olmak üzere iki şekilde gösterilmektedir. Sıcaklık sarılma, öpme, gülümseme, kucaklama gibi fiziksel olabileceği gibi, güzel şeyler söyleme ve iltifat etme gibi sözel şekillerde de gösterilebilir (İlden Koçkar, 2006). Ebeveyn kabulü, ebeveynliğin sıcaklık ve sevgi boyutunu oluştururken, sevgi ve sıcaklığın olmadığı durumlarda ebeveyn reddi ortaya çıkmaktadır (Rohner ve Rohner, 1980)

EKAR kuramının temel varsayımı tüm insanların onlar için önemli olan kişiler tarafından sıcaklık alma ihtiyacının dil, coğrafya, ırk ve sosyal statü gibi koşullardan bağımsız olarak tüm insanların temel ihtiyacı arasında olduğunu önermektedir (Rohner, 1986; 2000). EKAR kuramı, temel olarak ebeveyn-çocuk etkileşimine odaklanan ve bunun sonucunda çocukların davranışsal, bilişsel ve duygusal gelişimleri üzerine olası etkileri inceleyen bir sosyalizasyon kuramıdır (Rohner, 1986).

Ortaya atılan herhangi bir kuramda insan davranışının evrensel özelliklerini bu kuramın çerçevesinin içine almak oldukça zordur. Fakat Rohner'in geliştirdiği EKAR kuramı oldukça önemli bir boşluğu doldurmaktadır (Cournoyer, 2000). Değişik toplumlarda birçok değişik yöntemler kullanılarak yapılan 200'den fazla çalışma ile EKAR kuramının önemli bir yere sahip olduğu gösterilmiştir (Khaleque ve Rohner, 2001).

2.2. Ebeveynlikte Sıcaklık Boyutu

Ebeveynlikte sıcaklık boyutu bileşeni ebeveyn-çocuk ilişkisinin bir bileşenidir ve bir ucunda kabul etme diğer ucunda ise reddetme yer alır. Ebeveyn

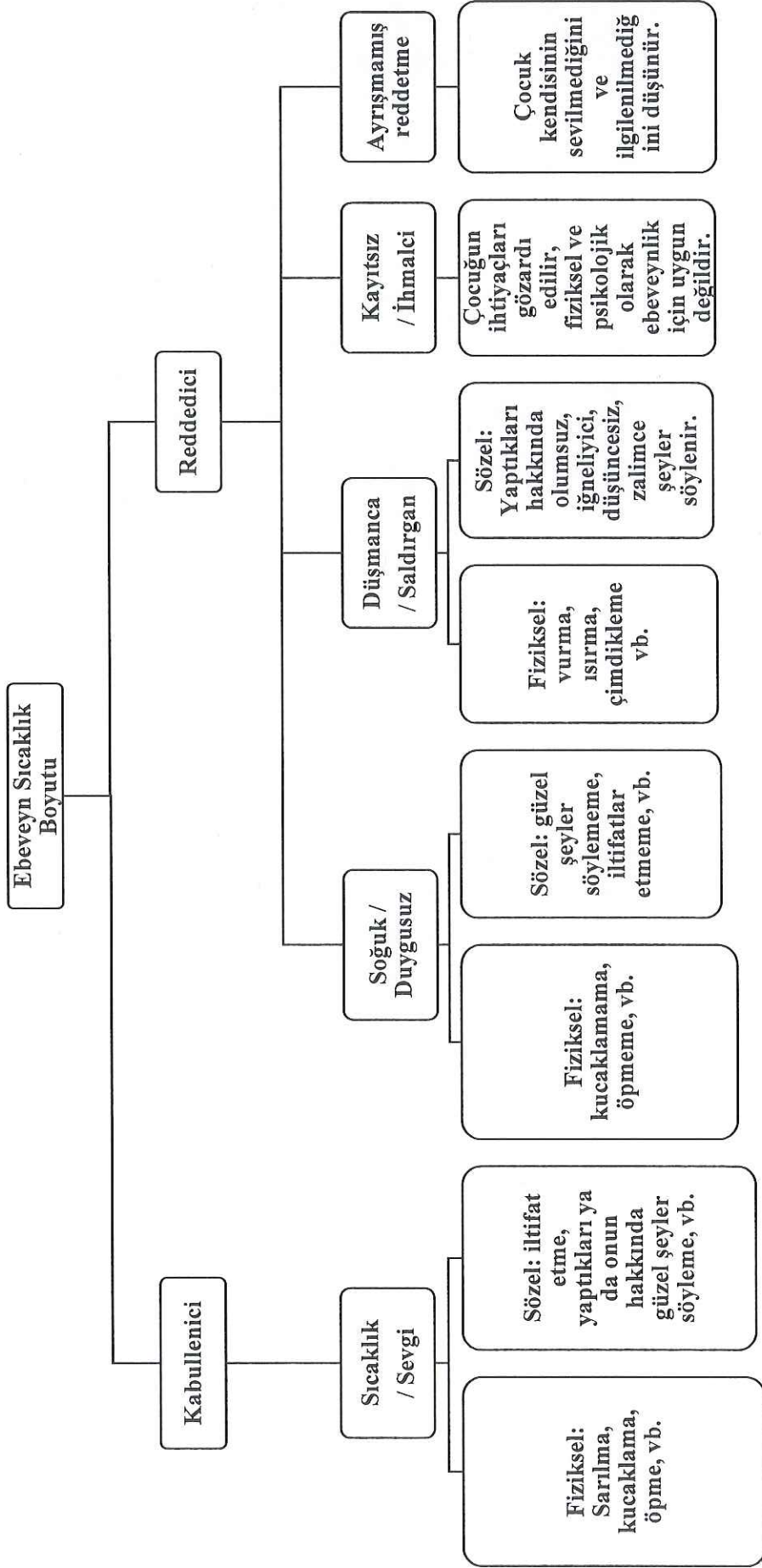
Kabulü, ebeveynin çocuklarına karşı gösterdikleri sıcaklık, şefkat, ilgi, bakım, destek ile sevginin ön plana çıkması olarak tanımlanmaktadır. Reddetme ise, ebeveyn kabulünü yansıtan duygu ve davranışların olmadığı veya çocuktan belirgin derecede esirgendiği, ayrıca, çeşitli fiziksel veya psikolojik açıdan çocukta duygusal yaralanmaya yol açan davranış veya duyguların sergilenmesi olarak tanımlanmaktadır (Rohner 1976, 1986). Ebeveyn kabulü fiziksel ya da sözel yollar kullanılarak ifade edilebilir (İlden Koçkar, 2006). Ebeveyn reddi fiziksel ve sözel yollar kullanılarak dört farklı şekilde ifade edilebilir: soğuk ve duygusuz, düşmanca ve saldırgan, kayıtsız ve ihmalcı, ayrışmamış reddetme (Rohner, 1986; 2005) (Şekil 2. 1).

Şekil 2.1.'de gösterilenler ebeveynlerin psikolojik durumlarıdır. Yani, ebeveynler kendilerini çocuklarına sıcak (veya soğuk ve duygusuz) hissedebilir veya böyle algılayabilirler. Benzer şekilde çocuklarına karşı sabırsızlık, kızgınlık, öfke hissedebilir veya böyle algıladıklarını hissedebilirler. Şekil 2.1.'de taksim işaretinden (/) sonraki elemanlar (sevgi, saldırgan, ihmalcı) ebeveynlerin hissettikleri duygu karşısında gösterdikleri gözlenebilir davranışı göstermektedir. Yani ebeveyn çocuğuna karşı sıcaklık hissediyorsa daha sevgi dolu davranışlar göstermektedir.

Şekil 2.1.'de de gösterildiği gibi ebeveyn sevgisi fiziksel ve sözel olarak gösterilebilmektedir. Bu destekleyici, sevgi dolu, bakımıyla ilgilenen davranışlar ebeveynin kabulleniciliğinin davranışsal ifadeleridir. Ebeveynler düşmanlık, öfke ve nefret hissettiklerinde ise ortaya çıkan davranış saldırganlıktır. EKAR kuramına göre saldırganlık birisine fiziksel veya duygusal olarak yaralamaya veya canını yakmaya niyetli yapılan davranışların bütünüdür.

Kayıtsız ve ihmalcı arasındaki ilişki, öfke ve saldırganlık arasındaki ilişki gibi doğrusal değildir. İhmal sadece çocukların fiziksel ihtiyaçlarını yerine getirmeme durumu değil, aynı zamanda ebeveynin çocuğun sosyal, tıbbi, eğitimsel ve duygusal ihtiyaçlarını da yerine getirmeme durumudur. İhmalin en önemli göstergesi de ebeveynin fiziksel ve psikolojik olarak ulaşılmazlığıdır. Psikolojik ulaşılmazlıkta ebeveynler fiziksel olarak vardır ancak, çocuğun ihtiyacı olduğunda, onun taleplerine karşı ilgisizdirler. Bu tür bir ihmalin içsel güdüleyicisi genellikle kayıtsızlıktır. Bazı ihmaller ise öfke duygusundan kaynaklanmaktadır. Çocuğa öfkesi nedeniyle fiziksel olarak zarar vermek istemeyen ebeveyn onu ihmal eder. Tek tek veya hepsi bir arada

olmak üzere algılanan veya gerçekten olan tüm bu davranışlar çocukların kendilerini seilmeyen veya reddedilen biri olarak hissetmelerine yol açabilir. Ancak, en sıcak ve sevgi dolu ailelerde bile, çocuklar birkaç zedeleyici duygu veya davranış yaşayabilirler (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005).

Şekil 2.1: Ebeveyn sıcaklık boyutunun kabullenici ve reddedici alt türleri

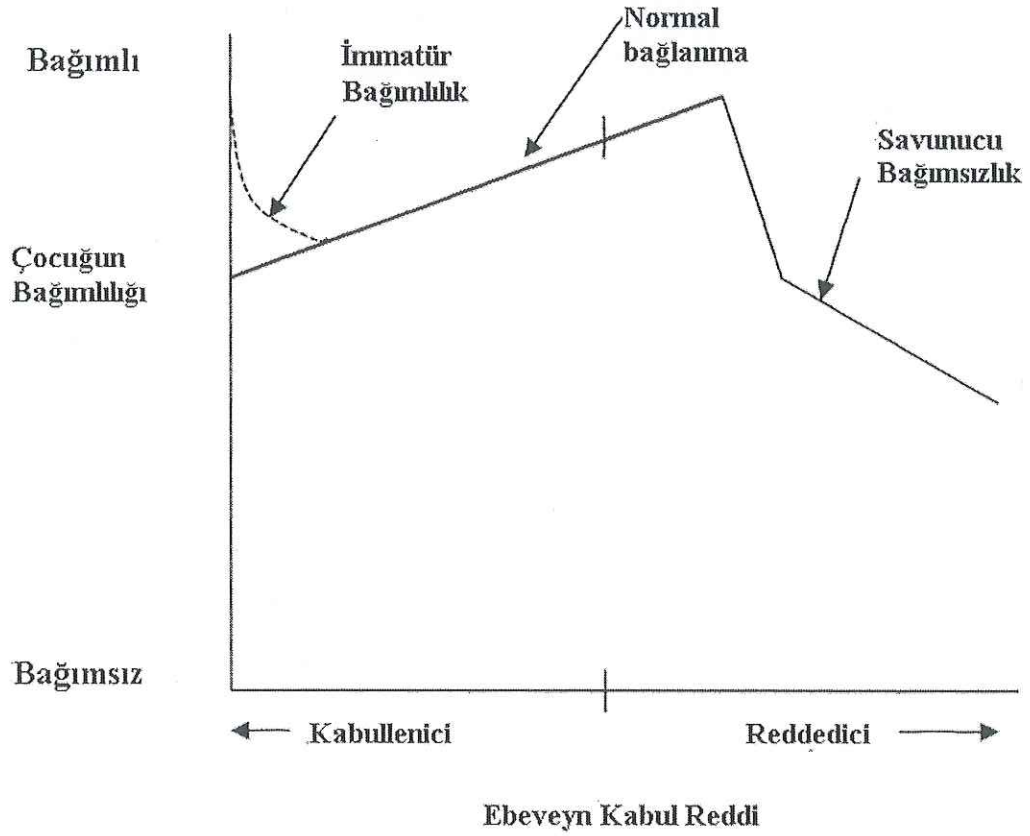
Ebeveynlerin belirli bir dereceye kadar kabul etme (sıcaklık, şefkat, bakım ve ilgi) ve reddetme (soğukluk, şefkatsizlik, düşmanlık, saldırganlık, kayıtsızlık ihmal) davranışı sergilemeleri evrenseldir. Bunu çok farklı kültürel, hatta kişisel anlamlarla yüklü farklı biçimlerde yapabilirler. Dünyanın çeşitli ülkelerinde yürütülen, ebeveynin çocuğunu kabul veya reddetmesiyle ilgili araştırmalarda temel amaçlardan biri, farklı kültürlerde yaşayan çocuk ve yetişkinlerin, çocukken maruz kaldıkları kabul veya reddedilmeye, kültürel, ırksal, cinsel, sosyal sınıf farklılıkları gibi koşullardan bağımsız olarak aynı şekilde tepki verip vermediğini belirlemektir (Rohner, 1986; 2000; Rohner ve ark., 2005).

Ebeveyn kontrolü bireyin gelişimi üzerinde önemli etkileri olan ebeveynliğin diğer bir boyutudur. EKAR kuramında ebeveyn kontrolü aşırı izin verici ile aşırı kısıtlayıcı ebeveyn davranışlarını içeren iki uçlu bir doğru üzerinde oturtulmuştur (Pettingill ve Rohner, 1985). Ebeveynin çocuğun davranışlarını kontrol ederek ne kadar sınırladığı veya ihlal ettiği ve bu sınırlamalara ne kadar karşı konduğu kastedilmektedir. Kuramda, çocukların davranışlarını nadiren kontrol eden ebeveynler izin verici, çocukların davranışlarını sürekli kontrol eden ebeveynler ise kontrolcü olarak tanımlanırlar. Ebeveynlerin çocuklarını kontrol ettikleri alanlar genellikle cinsel yaşam, tuvalet eğitimi, ev içi sorumluluklar, belli ahlaki normlar, düzenlilik, emirlere itaat ve saldırganlıktır (Özyavru, 2008). Kontrol boyutunun bir ucunda çocuğun güvenliğinin sağlanması ve sağlığı için gereken kontrol dışında çocuğa hiçbir kural getirmeyen ebeveyn yer alır. Bu ebeveynler çocuklarının yaptıklarına karşı dayatmacı değil, kendi çözümlerini bulmaları ve kendi kararlarını vermeleri için tamamıyla izin vericidir. Kontrolcü tutumların karşısında ise yoğun kontrolcü tutumlar vardır. Ebeveyn burada birçok alan ve durumda çocuğa çok fazla müdahale ve yaptırım uygular ve çocuğu bu kurallara uymaya zorlar. Davranışları sürekli kontrol altında olan çocuk ebeveyninin yönlendirmesi olmadan belli becerileri edinmeyi ve bağımsız davranabilme becerisi kazanamaz (Rohner ve Rohner, 1981).

2.3. Kişilik Alt Boyutu

EKAR'ın kişilik alt boyutu algılanan ebeveyn kabul-reddinin psikolojik durumu ve genel kişiliği nasıl etkilediğini yordamaya çalışır. Bu alt kuram insanların

kendileri için önem taşıyan olan kişilerden olumlu geri bildirim almak gereksiniminde oldukları varsayımından yola çıkmaktadır (Baumesiter ve Leary, 1995; Bjorklund ve Pellegrini, 2002; Leary, 1999). Bu olumlu tepki ihtiyacı rahatlık, destek, bakım gibi şeyler için duygusal istek, özlem ve arzu içermektedir. Yetişkinlikte ise ihtiyaçlar daha karmaşık ve farklı bir hal alır ve istemli ya da istemsiz olarak sevgi bağı ile bağlandığımız insanların olumlu düşüncelerini içermektedir. Bebekler ve çocuklar için bu ihtiyaçları karşılayabilecek en iyi kişiler ebeveynlerken, yetişkinler ve ergenlerde ise diğer önemli kişilerdir (Rohner, 2005). EKAR kuramından çıkarılabilecek anlam bahsi geçen kişilerin birey için önemli biri olması ve başka kimse ile değiştirilememesi olarak yorumlanabilir. Kuramda, çocuğun duygusal güven ve rahatlık hissinin ebeveynleri ile olan ilişkinin kalitesine bağlı olduğu ve bunun da çocuğun kişilik yapısı ve psikolojik durumu üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir (Rohner, 1986). Kişilik alt boyutunda kişilik kavramı bireyin çeşitli durum ve bağlamlarda bir veya daha çok belirli eğilim yanıtları (bilişsel, algısal ve motivasyonel eğilimler) ve gösterdikleri tepkiler (gözlenebilir davranışları) olarak tanımlanır. Bu tanım ortaya çıkan davranışın çevre gibi dışsal uyaranlarla etkilenebileceğini belirtirken, benzer şekilde duygusal, biyolojik ve öğrenme gibi zaman ve mekandan bağımsız içsel faktörlerden de etkilenebilir (Rohner ve ark., 2005). Bu alt boyuta göre reddedildiğini düşünen/hisseden bireyler daha kaygılı ve güvensiz olmaktadır. Bu hislerini azaltmak ve ihtiyaçlarını karşılamak için, reddedildiğini düşünen/hisseden bireyler belli bir noktaya kadar olumlu tepkilerini yükseltmektedirler. Böylece daha bağımlı hale gelmektedirler (Şekil 2).

Şekil 2.2: Ebeveyn kabul-reddinde bağımlılık/bağımsızlık ilişkisi (Rohner, 1986)

Kuramda bağımlılık terimi, ebeveynden gelen destek, bakım, rahatlık, dikkat ve benzeri davranışlar bütünüdür. Ayrıca EKAR kuramında daha fazla tepki için bireylerin davranışlarında artma anlamına da gelmektedir. Küçük çocuklarda bu davranışlar, ebeveyne sıkı sıkıya sarılma, sızlanma veya ebeveynin beklenmedik ayrılığında ağlama ve geri döndüklerinde fiziksel yakın mesafeyi koruma olarak görülebilir. Büyük çocuklarda ve yetişkinlerde ise ihtiyaçları için olumlu davranışları daha sembolik olarak gösterirler (Rohner ve ark., 2005).

Kuramda bağımlılık bir ucunda bağımsızlık diğer ucunda bağımlılık olan bir süreçtir (Şekil 2). Bağımsız bireyler olumlu tepkilere olan ihtiyaçları yeteri düzeyde karşılanmış bu yüzden olumlu tepkilere içsel istek duymayan ve ebeveynler tarafından yardımına koşulma ihtiyacından bağımsız kişilerdir. Çok bağımlı bireyler ise olumlu tepki için içsel istek duyarlar ve bunun için tepkilerinde bu durumu gösterirler. Bağımlılığa ek olarak ebeveyn kabul veya reddinin de kişilik üzerinde etkisi olduğu bu alt boyutta savunulmaktadır. EKAR kuramının kişilik altboyutu,

dünya üzerindeki farklı kültür, ırk ve dillerde, kişinin ebeveyni tarafından reddedildiği durumda yedi kişilik özelliğinin olumsuz uçlarından oluşan bir kişilik örüntüsünün ortaya çıkacağını ileri sürmektedir (Khaleque ve Rohner, 2002). Bahsi geçen kişilik alt boyutları yedi farklı boyutta ele alınmaktadır. Bunlar; bağımlı veya savunucu bağımsızlık, duygusal tepkisizlik, düşmanlık ve saldırganlık, olumsuz özsaygı, olumsuz özyeterlik, duygusal tutarsızlık, olumsuz dünya görüşüdür.

2.3.1. Bağımlı veya Savunucu Bağımsız

Davranış düzeyinde bağımlı davranış bireyin kendileri için önemli olan kişilerden olumlu tepki alma girişimleridir (Özyavru, 2008). Yaşla beraber olumlu tepkiye duyulan ihtiyaç değişik biçimler alır. Benzer şekilde bireylerin reddedilmeye verdikleri tepkiler de yaşla beraber değişmektedir (Eryavuz, 2006).

Ebeveynleri tarafından kabul edilmiş çocuk, orta derecede bağımlı olacaktır. Ebeveynlerin giderek daha fazla reddedici olduğu durumlarda –belirli bir noktaya kadar (Şekil 2)-çocuğun da olumlu tepki almak yönündeki girişimleri artacak ve giderek daha bağımlı hale gelecektir. Reddedilme doğrusu üzerindeki belli bir noktadan sonra çocuk olumlu tepki almak için daha az girişimde bulunacaktır. Bu süreçten sonra çocuk her ne kadar dışarıdan bakıldığında bağımsız gibi görünse de, aslında burada ortaya çıkan bağımsızlık durumunda sağlıklı bir bağımsızlıktan söz etmemiz mümkün değildir. Savunucu bağımsız bireyler, sağlıklı bağımsız bireyler gibi olumlu tepkiye daha az ihtiyaç duymaktadır, fakat aslında bu bireyler hala kendileri farkında olmasa veya reddetse bile sevgi ve şefkate ihtiyaç duymaktadır (Bircan ve Erden, 2011; Rohner ve ark., 2005). Savunucu bağımsız bireyler duygu ve davranışlarını karşıt reddetme süreci ile ilişkilendirirler. Yani onlara reddedildiği duygusunu hissettiren/yaşatan kişileri reddederler. Bu süreç duyulan kızgınlığı kuvvetlendirmekte ve ciddi ilişki sorunlarına neden olmaktadır (Rohner ve ark., 2005). Bu çocuklar sıklıkla kendi içlerine kapanırlar ve olumlu tepki için daha az girişimde bulunmaya başlarlar. Çocukların görünürdeki “bağımsızlıkları” onları yeni zedelenmelere karşı korumak ve reddedilmenin acısıyla başa çıkabilmek için geliştirmiş oldukları yollardır (Eryavuz, 2006).

Ebeveynlerin sıcaklığının ve de açık reddetme ifadelerinin çocuğun bağımlılığı bir noktaya kadar yükseltiyor olması aralarındaki ilişkiyi daha karmaşık

hale getirmektedir. Ebeveyn sıcaklığı ile kısıtlayıcı bir ebeveyn denetimi bir araya geldiğinde bağımlılık eğrisinde bir yükselme görülür (Şekil 2). Rohner (2000) bu eğriyi immatür bağımlılık olarak isimlendirmiştir. Bu tür ebeveynler çocuklarının birçok şeyi yapabilme fırsatını elinden alır ve onlara boğucu bir sevgi ve şefkat gösterirler.

2.3.2. Duygusal Tepkisiz

Duygusal duyarlılık, bireyin duygusunu rahat ve kısıtlama hissetmeden ifade edebilme yeteneğidir. Bireyin diğer insanlara ne kadar rahat ve tabii duygusal tepki verdiği veya kişinin başka kişilerle ne kadar yakın, kalıcı, sıcak ve savunucu ilişkiler kurduğu ve bu ilişkilerin duygusal şüphe, katılık ve güvensizlikten uzak olması onun duygusal duyarlılığına bağlıdır (Rohner, 2004). Ciddi şekilde reddedilmiş çocuklar kendilerini duygusal olarak daha fazla hırpalanmaktan korumak amacıyla duygusal olarak geri çekilme ve duygularının üzerini örtme eğilimindedirler (Özyavru, 2008). Böylece bu çocuklar duygusal açıdan yalıtılmış, başkalarıyla özgürce ve açıkça sıcak ve yakın ilişkiler kuramayan kişiler olurlar. Aşırı vakalarda apati görülebilir ve duygulanımları açısından küntleşebilirler (Eryavuz, 2006).

2.3.3. Düşman ve Saldırgan

Düşmanlık içsel bir nefret, öfke veya kızgınlık duygusudur. Saldırganlık ise öfke veya düşmanlığın davranış düzeyindeki ifadesi olup, birine (veya bir şeye) kasten fiziksel veya ruhsal olarak zarar verme olarak tanımlanmaktadır. Bazen bireyler bu duygularıyla başa çıkıp kontrol etmek ve bu duygularını farkında oldukları veya olmadıkları bir güçlkle ifade etmeyi deneyebilirler. Düşmanlık duygularını veya saldırganlıklarını ifade ederken bu güçlüğü yaşayan kişiler, ortaya çıkan öfkelerini sıklıkla sembolik veya başka şekillere bürünmüş olarak ortaya koyarlar (Rohner, 1999). Reddedilmiş çocuklar ebeveynlerine karşı öfkelenme ve kızgınlık duyma eğilimindedirler. Kuramın kişilik alt boyutuna göre, eğer ebeveynin çocuğu red etme biçimi düşmanca ve saldırgan bir tarzda ortaya çıktıysa, rededilen çocukta benzer şekilde çevresine düşmanca ve saldırgan duygular beslemeye, pasif agresif bir tutum göstermeye yatkın içinde olur. Böyle durumlarda çocuklar saldırgan bir

modelle karşı karşıya kaldıkları için saldırganlık eğilimleri daha da şiddetlenerek yoğunlaşmaktadır. Çocuklarının öfkelerini rahat ve açık bir şekilde ifade etmelerine izin vermeyen ebeveynlerin sonucunda, çocuklarının ileriki zamanlarda öfke denetimi ve kontrolünde sorunlar yaşamaya eğilimli olmasına sebep olmaktadır (Özyavru, 2008).

2.3.4. Olumsuz Öz-Saygı

Olumlu ve olumsuz özsaygı iki uçta bulunan özelliklerdir. Olumlu öz-saygısı olan kişiler kendilerini beğenir, onaylar, kabul eder ve kendisiyle rahattır, kendisini değerli, başkalarının saygısını hakeden biri olarak görür ve nadiren kendisinden memnun olmazlar. Diğer yanda, olumsuz öz-saygı ise kendini beğenmemenin ve onaylamamanın sonucu ortaya çıkan kişinin düşük özdeğerlilik, suçlanılması doğal ve kendisini diğer birylerden daha değersiz gördüğü anlamlarını taşır. Bütün insanlar kendilerini bu iki boyut arasındaki bir noktaya yerleştirebilirler (Rohner, 1999). Sembolik etkileşim kuramcılarına göre; ebeveynin reddetmesine verilen olumsuz özsaygı tepkisi, çocukların kendilerine yaşamlarındaki önemli kişilerin onlara baktığı gibi bakma eğiliminde olmalarından kaynaklanır. Yani, yaşamlarındaki önemli kişiler olan ebeveynleri onları sevmiyorsa, o zaman, çocukların özsaygısı düşecek kendilerini sevmeyecek, değersiz ve yetersiz kişiler olarak algılama eğiliminde olacaklardır (Rohner, 1986).

2.3.5. Olumsuz Özyeterlik

Özyeterlik kişinin kendi değeri hakkında yaptığı genel duygusal değerlendirmedir. Olumlu özyeterliği olan kişiler kendilerinin sorunlarla yeterince başa çıkabilen, başarılı veya yapacağı işlerde başarılı olacağını düşünen, kendinden emin, kendine güvenen ve sosyal açıdan yeterli biri olarak görürken, olumsuz özyeterlik duygusu yaşayan bireyler günlük yaşamın taleplerini karşılamada yetersiz kaldığını düşünme eğilimindedir. Ayrıca olumsuz özyeterlik kişinin arzu ettiği şeylere karşı gerektiği kadar çaba gösteremediğini hissetmesi gibi duygu ve yargılarla da ilgilidir (Rohner, 1999).

Kişinin kendini değerlendirmesiyle ilgili iki ayrı boyutu oluşturan özsaygı ve özyeterlik, faktör analizinde bazen iki ayrı faktör bazen de tek bir faktör olarak belirmektedir. Bu iki kavramın kişilik kuramında ayrı ayrı ele alınmış olmasının nedeni, ebeveyn tarafından kabul veya reddedilme ile farklı şekilde ilişkili olmalarındandır (Rohner, 1986). Özsaygı boyutu, kişinin kendi değeri; özyeterlilik ise yeterliği ile ilgilidir (Rohner, 1984). Kendilerini değersiz, kötü ve suçlanmaya layık biri olarak gören çocuklar, bu duygularla kendilerinin özünde yetersiz ve beceriksiz olduklarıyla ilgili inançları kolayca geliştirirler. Bu çocuklar yaşamlarındaki önemli olaylar üzerindeki kontrollerinin az olduğunu hissederler. Ancak, bu çocuklar olumsuz özyeterlik duygularını yanlış bir şekilde diğer alanlara da genelleme eğilimindedirler. Bu çocuklar kendilerini kendi kendisini gerçekleştiren bir kehanetin ortasında bulurlar: Kendilerini yetersiz ve beceremeyen biri olarak gördükçe, gerçekten de öyleymiş gibi davranmaya başlayabilirler. O zaman, diğer insanlar onları daha olumsuz bir şekilde değerlendirir ve bu olumsuz değerlendirme onların zaten zedelenmiş olan özsaygı ve özyeterlik duygularına bir geribildirim verecek şekilde gittikçe büyüyen bir döngüye dönüşür (Özyavru, 2008). Bu yıkıcı döngünün, hiç şüphe yok ki, ebeveynleri tarafından reddedilmiş çocukların okul başarısının kabul edilmiş çocukların okul başarısına göre daha düşük olmasında rolü vardır. Bu döngüyü yetişkinlerin mesleki yaşamlarında da görmek mümkündür (Rohner, 1986).

2.3.6. Duygusal Tutarsız

Kişinin duygusal durumundaki durağanlık; küçük engellere, başarısızlıklara, zorluklara veya streslere canı sıkılmadan dayanabilmesi ile ilgilidir. Duygusal açıdan durağan olan kişiler, bu durumları rahatlıkla tolere edebilirler. Öbür yandan duygusal açıdan tutarlı olmayan kişinin duygu durumu, iki kutup arasında oldukça geniş, sık ve yordanamayan dalgalanmalara neden olur. Bir an için sıcakken bir sonraki an düşmanca davranabilir veya neşeliyken bir sonraki an karamsar veya depresif olabilir. Duygusal açıdan tutarlı olmayan kişiler, bekledikleri bir şey olmadığında kolayca öfkelenebilirler ve kendilerini kötü hissederler, ayrıca stres karşısında kolayca soğukkanlılıklarını kaybedebilirler. Bu kişiler küçük zorluklar, engeller veya sorunlarla karşılaştıklarında, keyifleri kolayca kaçır. (Rohner, 1999).

Reddedilmenin getirdiği psikolojik hasardan dolayı sevilmediklerini hisseden çocukların, ebeveynleri tarafından kabul edilmiş çocuklara göre strese karşı toleransları daha azdır. Bunun bir sonucu olarak ebeveynleri tarafından kabul edilmiş çocuklara göre duygusal açıdan daha az tutarlıdırlar. Diğer bir deyişle, bu çocukların günlük küçük streslere canı sıkılır, öfkelenir ya da bunlara benzer başka tepkiler verirler. Elbette, ebeveynleri tarafından kabul edilmiş çocukların da canları herhangi bir şeye sıkılabilir. Zaten, ele alınan tüm bu kişilik özellikleri açısından ebeveynleri tarafından kabul edilmiş çocuklar ile ebeveynleri tarafından reddedilmiş çocukların arasında niteliksel değil, niceliksel bir fark söz konusudur (Eryavuz, 2006).

2.3.7. Olumsuz Dünya Görüşü

Dünya görüşü kavramı hem klinik hem de araştırma literatüründe az bilinen bir kavramdır. Bu kavram, EKAR kuramının kişilik alt boyutunda, kişinin yaşamı, kâinatı veya varoluşun özünü temelde olumlu veya olumsuz olarak değerlendirmesi ile ilgilidir. Bahsi geçen bu genel değerlendirme genellikle kişi tarafından söze dökülmemiştir. Dünya görüşü olumlu olan bir kişi, yaşamı temelde iyi, güvenli, dostça, mutlu, tehdit edici olmayan biçimde olumlu olarak görme eğilimindedir. Bunun yanı sıra, olumsuz bir dünya görüşüne sahip olan bir kişi ise yaşamı kötü, güvensiz, tehdit edici, düşmanca, belirsiz ve/veya tehlikelerle dolu olarak görme eğilimindedir. Diğer bir deyişle, dünya-görüşü insanların varoluşun kalitesi hakkındaki yargılarıdır (Rohner, 1999).

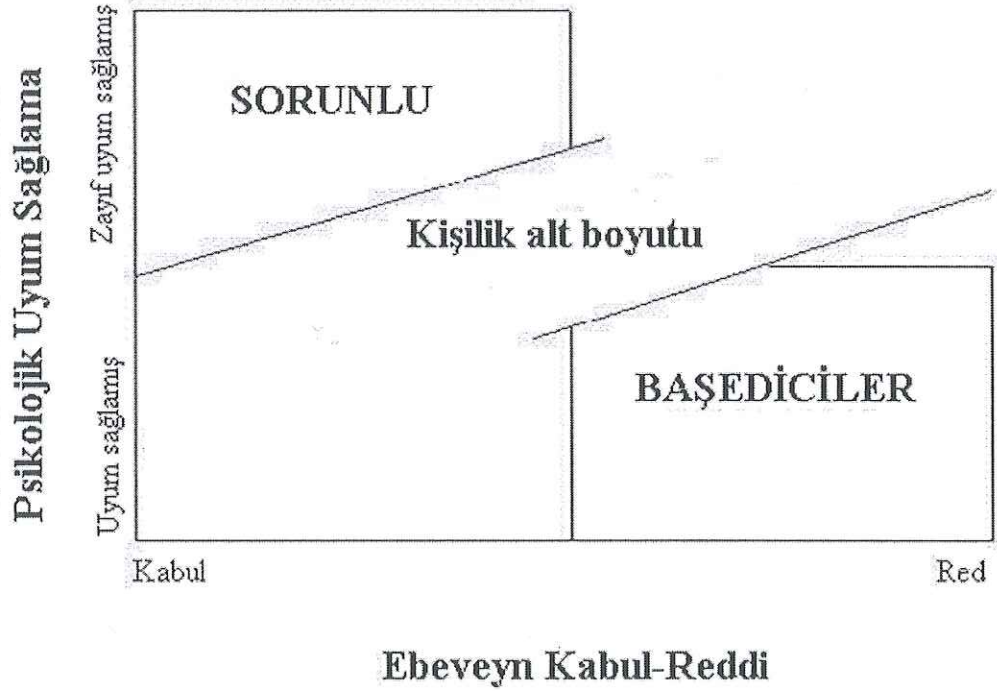
Kişinin dünya ve yaşam ile imgesini psikolojik olarak nasıl inşa edeceği çocuklukta yaşantıları ve özellikle ebeveynleri tarafından kabul edilme ve reddedilme deneyimleri ile şekillenecektir. Ebeveynlerinin tarafından psikolojik açıdan çok zedelenmiş olan reddedilmiş çocuklar, güvensiz, bağımlı veya savunucu bir şekilde bağımsız, öfkeli ve duygusal açıdan tepkisiz olmaya ve özsaygı ve özyeterlilik duygularını değersizleştirmeye eğilimli olacaklardır. Bu noktaya geldikten sonra, bu acı aile yaşantılarını ve içsel duygularını yaşamın ve evrenin özüne yüklemek bu çocuklar için sadece küçük bir adım olacaktır. Ebeveynleri tarafından reddedilmiş birçok çocuğun gözünde dünya, özünde arkadaşça olmayan, düşmanca, güvenilmez ve hoş olmayan bir yerdir. Diğer bir deyişle, bu çocuklar olumsuz bir

dünya görüşü geliştirirler ve bu olumsuz görüş bir kez oluştuktan sonra onları yaşamları boyunca sürükler (Eryavuz, 2006).

2.4. Başa Çıkma Alt Boyutu

Bu alt boyutun temel olarak üzerinde durduğu soru ebeveynleri tarafından reddedilmiş bazı çocuk veya yetişkinler neden bu zorlayıcı durumla diğer reddedilmiş çocuklara göre etkin bir biçimde başa çıkabilmeleriyle ilgilidir. EKAR kuramında, insanların ruh sağlığının, yaşadıkları reddedilmenin sıklığına, şiddetine ve süresine bağlı olarak bozulduğu ileri sürülmektedir. Yapılan çalışmalarda, kuramın öngördüğü gibi çocuk ve yetişkinlerin yaklaşık %80'inin EKAR kuramının kişilikle ilgili görüşleri doğrultusunda tepki verdikleri belirlenmiştir (Eryavuz, 2006). EKAR kuramının algılanan kabul-ret algısı ile bireyin zihinsel sağlık durumu arasındaki ilişki Şekil 3'te gösterilmiştir. Reddedilme deneyiminin ağırlığına, şekline ve süresine bağlı olarak bireyi zihinsel sağlık durumu etkilenme içindedir. Kuramın beklentileri doğrultusunda tepki vermeyen kişilerin bir bölümü sorunlu (troubled) kişiler olarak adlandırılmıştır. Sorunlu kişiler bir reddedilme yaşamamış olmalarına rağmen ruhsal sağlıkları zedelenmiş kişilerdir. İnsanlar, ebeveynleri tarafından reddedilmeyle hiçbir ilişkisi olmayan pek çok nedenden dolayı psikolojik olarak rahatsızlanabileceği için, EKAR kuramı araştırmacıları bu kişileri yeterince çalışmamışlardır (Eryavuz, 2006). Bunun yanı sıra bağlanma figüründen reddedilme algısı yaşamasına rağmen duygusal olarak iyi gelişmiş bireylerde vardır ve bunlara başediciler (copers) denir. Teorik ve deneysel olarak başa çıkma süreçleri EKAR kuramının en az çalışılmış kısmıdır (Somerfield ve McCrae, 2000). Bazı kişilerin algılanmış reddedilme ile diğerlerine göre daha başarılı bir şekilde başa çıkabilmelerinde rol oynayan mekanizma ve süreçler hakkında net ve güvenilir bir bilgi henüz yoktur. Yine de, EKAR kuramına göre, başa çıkma mekanizmasını anlayabilmek için, hem kişiyi hem de kişinin içerisinde bulunduğu durumu göz önüne alan, çok yönlü bir bakış açısı benimsemek gerekmektedir. Bu bakış açısının üç elemanı vardır: kişinin kendisi, diğerleri ve içerisinde bulunduğu bağlam. Özellikle EKAR kuramı kullanılan davranışın çok değişkenli modelinde bireyin davranışının kendi, diğerleri ve bağlamla olan etkileşimin işlevi olduğunu öne sürer. Kişinin kendisi ile ilgili özellikler bireyin diğer içsel (biyolojik) ve dışsal (kişilik)

özelliklerinin zihinsel temsilini içerir. Diğerleri ile ilgili özellikler reddedici ebeveynin veya diğer bağlanma figürünün kişisel özelliklerinin yanı sıra, reddedilmenin şekli, sıklığı, süresi ve ağırlığını içerir. Bağlam özellikleri ile kastedilen ise bireyin hayatındaki diğer önemli kişiler ile kişinin sosyal durumsal özelliklerini kapsar. Hipotetik olarak diğer bütün koşulların eşit olduğu bir durumda, reddedilmiş çocukların reddedilme ile başa çıkma olasılığı, sıcak, destekleyici bir alternatif bakım veren kişi veya bir diğer önemli kişinin varlığı ile yükselecektir.

Şekil 2.3: Başedeciler ve sorunlu bireylerin EKAR kuramı kişilik alt boyutu ile ilişkisi

EKAR başa çıkma alt boyutunda asıl ilgi odağı, ciddi bir biçimde reddedici olan aileler tarafından yetiştirilmelerine rağmen yine de duygusal ve genel ruhsal sağlığı iyi olan duygusal başedecilerdir. Bu kişiler açık bir şekilde farklılaşmış kendilik hissi, özerklik hissi ve kişiselleştirmeme kapasitesine sahiptir (Rohner, 1986). Ayrıca, başa çıkma alt boyutu reddedilme ile başa çıkabilen bireylerin kapasitesinin açıkça farklılaşmış –özerkliğin bir yönü olan- kendilik duyguları geliştirdiklerini öne sürmektedir. Özerk bireyler kendi çaba veya kişisel tutumları ile başlarına gelen şeylerde bir nebze de olsa kontrol edebileceklerine inanırlar. Diğer bireyler ise kendilerini piyon gibi hissederler ve başlarına gelen şeyleri açıklamakta

kader, şans ve diğer güçleri öne sürerler. Özerklik hissi olan bireyler, reddedilme algısının zarar verici sonuçlarını en aza indirmek için içsel psikolojik kaynaklara sahiptirler. Benzer şekilde kişiselleştirmeye kapasitesine sahip olan bireylerinde algılanan reddedilme ile başa çıkmak için farklı sosyal-bilişsel kaynaklar kullandığı düşünülmektedir.

Kişiselleştirme davranışı ya da olayı üzerine alma halidir ve genelde olumsuz bir histir. Böylece “kişiselleştiriciler” küçük ve önemsiz davranışları reddedilme davranışı veya zarar vermeye kasıtlı diğer eylemler olarak yorumlayabilirler. “Kişiselleştirmeyen” bireyler psikolojik kaynaklarını kullanarak kişilerarası muğlaklıkla olumlu şekilde başa çıkabilirler. Bu üç sosyal bilişsel faktör algılanan reddedilmenin yıpratıcı etkilerine karşılık psikolojik bir kalkan görevi görmektedir. Buna rağmen, bu tutumların kendisi reddedilmeden etkilenmektedir. Böylece çocukların ve yetişkinlerin algılanan reddedilme ile baş etmelerine yardımcı olmada göreve olan bağımsız katkılarını değerlendirmek zordur.

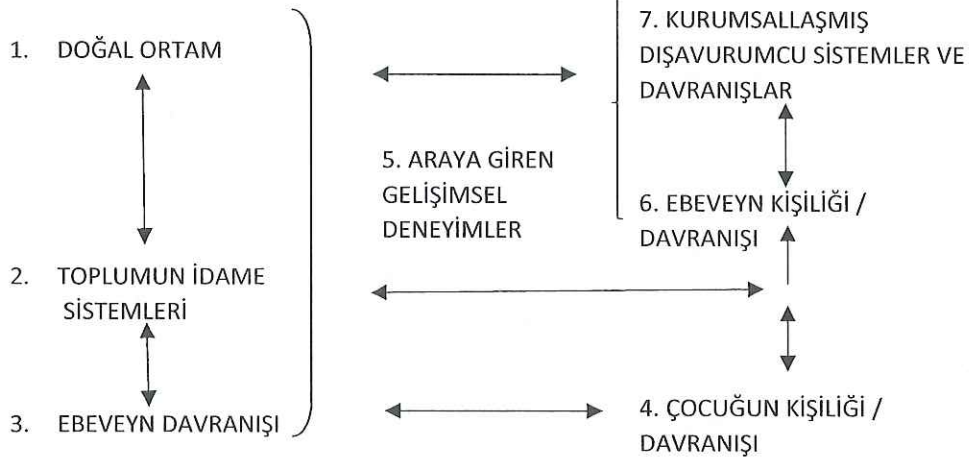
Öte yandan EKAR kuramının baş etme alt boyutundaki başedici kavramı duygusal başediciler ve araçsal başediciler olarak ikiye ayrılmaktadır. Araçsal başediciler, mesleklerinde veya işlerinde başarılı olan amaduygusal ve ruhsal sağlığı zedelenmiş kişilerdir. Araçsal başediciler ciddi reddedilme yaşamalarına rağmen yetkinlik ve mesleki performansları bundan etkilenmemektedir. Tarihte önde gelen şahsiyetlerin çoğu araçsal başedicilerdir. Louis Armstrong, Jhon S. Mill, E. A. Poe, B Ruth, M. Twain bu kişilere örnek olarak gösterilebilir (Goertzel ve Goertzel, 1962; Howe, 1982). Bu kişilerin otobiyografileri ve biyografileri incelendiğinde duygusal başedici olarak değil ama araçsal başedicilikte başarılı oldukları görülmüştür. Duygusal başediciler ise reddedilmenin en yıkıcı etkilerinden bile bir şekilde sıyrılan kişilerdir. Bu kişiler reddedilmeden hiçbir zarar görmemiş, yani reddedilme deneyimi yaşamış olmalarına karşın yine de, duygusal açıdan oldukça sağlıklı, uyum düzeyleri yüksek kişilerdir. Her ne kadar duygusal başedicilerin zihinsel sağlık durumları ebeveynleri tarafından reddildiğini algılayan/deneyimleyen bireylerden daha iyi olsa da, aileleri tarafından kabul edilmiş bireyler kadar iyi değildir.

Çocukluktan yetişkinliğe geçiş süreci içerisinde, çok ağır bir şekilde reddedilmiş ve psikolojik olarak çok hasar görmüş kişiler hariç, birçok reddedilmiş kişinin, ailelerinin dışında, maruz kaldıkları reddedilmenin etkilerini hafifletecek

birçok duygusal, bilişsel ve davranışsal etkilerini olumlu deneyimleri olur. Bu yüzden, başarılı bir psikoterapi, olumlu iş yaşantıları, tatmin edici bir evlilik gibi diğer bazı doyurucu süreç ve sonuçlarla, çocuklukta ebeveynleri tarafından reddedilmiş çocuklar, reddedici ebeveynlerinin doğrudan etkisi altında oldukları günlere göre duygusal ve psikolojik olarak daha uyumlu olabilirler (Masten, 2001).

2.5. Sosyo-Kültürel Alt Boyutu

EKAR kuramının çok yönlü modelinde, ebeveyn reddinin karmaşık bir ekolojik (ailesel, çevre ve sosyokültürel) bağlamda meydana geldiği görülmektedir. Şekil 4'te gösterilen EKAR kuramının sosyokültürel sistem modeli genel toplum ve bireylerin ebeveyn kabul-ret ilişkisindeki öncüllerinin, sonuçların ve diğer ilişkilerini göstermektedir. Bu model tarihsel dayanağını Kardiner'in (1939; 1945a; 1945b)

Şekil 2.4: Sosyoekonomik alt boyutun çerçevesi

erken çalışmalarından ve Whiting ve Child'ın (1953) çalışmalarından almaktadır. Ayrıca Bronfenbrenner'in (1979; 1994) ekolojik modeli ve Berry ve Poortinga'nın (2006) ekokültürel modeli ile benzerlikler taşımaktadır.

Modele göre ebeveynlerin (modelin 3. elemanı) gösterdikleri davranışın (kabul veya ret) olasılığı aile yapısı, ev organizasyonu, ekonomik organizasyon, savunma sistemleri gibi sosyal kurumları içeren toplumun idame sistemleri (2. eleman) tarafından şekillenir. Bahsi geçen bakım sistemleri de doğrudan doğal ortamda (modelin 1. elemanı) kültürel organize olmuş nüfusun yaşamına dayanmaktadır. Model ayrıca ebeveyn kabul-reddi ve diğer davranışların çocukların kişilik ve davranış gelişiminde doğrudan etkisi olduğunu göstermektedir.

Modelde çift taraflı oklar elemanlar arası etkileşimi gösteriyor. Yani ebeveynlerin davranışları ve kişiliği çocuğun davranış ve şekillerini etkilediği gibi bunun tam tersinin geçerli olduğunu belirtiyor. Aile deneyime ek olarak çocukların sıklıkla diğer araya giren gelişimsel deneyimlerden (yaşadıkları doğal ortam bağlamında toplumun idame sistemleri) akranları, toplumdaki diğer yetişkinler (6. eleman) ve toplumun kurumsallaşmış dışavurumcu sistemleri (7. eleman) etkilendiğini öne sürmektedir.

Kurumsallaşmış dışavurumcu sistemler ve davranışlar ile kast edilen kişilerin inanç gelenekleri ve davranışları, sanatsal gelenekleri ve tercihleri, müzikal ve folklorik gelenek ve tercihleri ve gibi çıkarıcı olmayan ve yaşama amaçlı olmayan daha sembolik inanç ve davranışlardır. EKAR kuramında bunlar dışavurumcu olarak isimlendirilir çünkü kişilerin içsel ve psikolojik durumlarını yansıttığı düşünülür. Bu yüzden EKAR kuramındaki dışavurumcu sistemlerin sembolik yaratımlar olduğu ve toplumdaki birçok birey tarafından oluşturulduğu düşünülür. Bireyler değiştikçe bu dışavurumcu sistemlerinde özellikle yazılı bir düzene haline getirilirse değişme eğilimi göstermektedir. Bu noktada belirtilmesi gereken esas önemli nokta, her ne kadar dışavurumcu sistemler insanlar tarafından yaratılmış olsa da, yaratıldıktan sonra sosyokültürel sistemde bireylerin inanç ve davranışlarını etkilemekte büyük önem taşımaktadırlar (Rohner, 2005).

Sosyokültürel sistemler modeli rehberliğinde, EKAR kuramının sosyokültürel alt boyutu ebeveyn kabul-reddinin sebeplerini evrensel açıklamasını ve yordamasını yapmaya çalışmaktadır. Aynı şekilde ebeveyn kabul-reddinin dışavurumcu ilişkilerininide açıklayıp yordamaya çalışmaktadır. Yapılan araştırmalarda doğaüstü varlıkların kötücül olduğu inanışlarda ebeveynlerin çocuklarını reddetmeye daha eğilimli oldukları fakat doğaüstü varlıkların iyicil olduğu durumlarda ise daha kabullenici davranışlar sergiledikleri bulunmuştur (Batoool ve Najam, 2009; Bierman, 2005; Dickie ve ark., 1997; Thiele, 2007). Ayrıca Rohner'in ileri sürdüğü sosyokültürel sistemler modeline göre, baskın olan sosyalizasyon örüntüleri var olan alt sistem örüntülerinin sürdürülmesinden geribildirimler alarak biçimlenir. Örneğin, yüksek düzeyde ebeveyn reddi ile karakterize bir sistemde, gelecek kuşakların çocukları da reddeden ebeveyn olacak ve kendi çocuklarını reddedeceklerdir (Rohner, 1986).

Tek ebeveynler (sıklıkla anneler) sosyal ve duygusal destek almadan sosyal olarak izole edilirler ve özellikle ebeveynler genç ve sosyoekonomik düzeyleri düşükse evrensel olarak çocuğu reddetme davranışı göstermeleri daha fazladır (Rohner, 1986). Küresel bakış açısıyla bakıldığında sosyoekonomik düzeyin düşük olmasının her zaman çocuğun reddedileceği anlamında düşünmemek gerekmektedir, diğer faktörlerle (sosyal ve duygusal yoksunluk, sosyal izolasyon) bir araya geldiği zaman bu risk artmaktadır (Rohner, 1975).

Bütün bu durumlar, dışavurumcu davranış ve inanışlar göz önüne alındığında sosyal, duygusal ve sosyal-bilişsel etkilerin ebeveyn kabul-reddi üzerinde etkisi vardır.

2.6. ERGENLİK DÖNEMİ

2.7. Ergenlik Döneminde Gelişimi

Ergenlik, her iki cinsten de büyümenin büyük bir hızla gerçekleştiği, cinsel organların gelişimini tamamlayıp cinsel işlevselliğin tamamlandığı bir dönemdir. Ortalama 11-15 yaş dönemlerinde başlayıp yetişkin olana kadar olan dönemi kapsar. Bu dönemdeki kişiler ergenliğin başlarında ebeveynlere oldukça bağımlıdırlar sonuna doğru ise yaşamlarında akranlar ve romantik arkadaşlar daha merkezi bir rol oynamaya başlar. Her ne kadar daha önceki yıllarında ebeveynler, akranlar ve öğretmenlerle birçok etkileşim içerisinde olsa da, ebeveyn ilişkileri farklı bir boyuta taşınırken, akranlarla geçirilen zaman daha değerli hale gelmektedir. Ergenlik döneminde düşünceler daha soyut ve idealist hale gelir ve biyolojik değişikliklerin tetiklediği vücut değişimlerinin görünüşleri ile ilgilenmeye başlarlar.

Uzun yıllardır ergenliğin nasıl bir süreç olduğuna dair tartışmalar vardır. 1904 yılında G. Stanley Hall ergenliğin “fırtınalı ve stresli” bir dönem olduğunu belirtmiş ve bunu da çatışmaların ve sürekli değişen ruhsal durumun karmaşasından kaynaklandığını belirtmiştir. Margaret Mead’in (1928) görüşüne göre ergenlik her zamanki ilişkilerin sürdüğü ve çocukluktan yetişkinliğe sorunsuz bir şekilde geçilen dönem olduğunu savunmaktadır. Bu iki görüş arasındaki tartışma hala sürüyor olsa da günümüzde ergenler her ne kadar bir önceki nesle göre daha fazla umut ve beklenti ile olduğu kadar risk ve gerilim ile yüzleşseler de; ergenliğin stresli ve yetersiz görüşüne karşın birçok ergen bu süreci rahat bir şekilde geçirmektedir. Yapılan kültürler arası çalışmalarda ergenlerin büyük çoğunluğunun yaşamlarının kargaşalı olduğunu düşünmediğini (Crystal, Chen, Fuligini, Stevenson, Hus, Ko, Kitamura ve Kimura,1994) ve geleceğe karşı umutla baktıklarını belirtmişlerdir (Offer, Ostrov, Howard, ve Atkinson, 1988).

Bu dönemde ortaya çıkan değişiklikleri fiziksel, bilişsel, duygusal, davranışsal ve sosyal olarak ayırabiliriz.

2.7.1. Fiziksel Gelişim

Ergenlik bir seri fiziksel değişimle kendini göstermektedir. Bunun en açık olanı ise boy ve kilodaki ani artıştır ki buna büyümede sıçramada denir. Normal gelişim şartları altında bir ergen yetişkinlikteki boy uzunluğuna ani büyümenin başlamasından 6 yıl sonra ulaşır (Tanner, 1978). Ani büyümenin yanısıra ergenliğin en önemli başlangıç işaretlerinden biri de buluştur. Buluş, hormonal ve fiziksel değişimin erken ergenlik döneminde hızlı bir şekilde fiziksel olgunluğa geldiği dönemdir. Kızlarda fiziksel büyüme erkeklerden ortalama olarak iki yıl önce başlamaktadır (Abbassi, 1998). Ani büyüme de özellikle ellerin, kolların, ayakların ve bacakların uzamasıyla ergenler garip görünümlü ve sakar olurlar. Bu dönemi gövdenin büyümesi izler ve böylece vücut oranları yeniden düzelmiş olur. Erkeklerde büyümenin son evresinde göğüs kafesi ve omuzlar genişler böylece kas gücü artar. Kızlar içinse vücut şeklindeki değişiklik, göğüslerde, kalçalarda ve butlarda yağ depolanması ve kalçalarda genişlemedir. Her iki cinsiyette de yüzde değişimler ortaya çıkar. Çene ve burun daha öne çıkar ve dudaklar daha dolgunlaşır. Derideki yağ bezlerinin büyümesi akne ve sivilcelerin oluşumuna yol açar ve kalp, ciğerler ve tüm sindirim sistemi genişler (Santrock, 2004).

Erkeklerde cinsel olgunlaşmanın ilk işareti testislerin büyümesidir, bunu penis büyümesi takip eder. Ardından kasıklarda ve de yüzde kıllanma ortaya çıkar. Sesin kalınlaşması ise erkeklerde ortaya çıkan son olgunlaşma işaretidir. Erkekler ilk boşalmayı uyku sırasında yaklaşık 13,5 yaşında iken yaşarlar. Kızlarda ilk adet dönemi göğüslerin gelişmeye başlaması ve kasıklardaki kıllanma da sonra görülür. Yaklaşık olarak 12,5-13 yaş arasında ortaya çıkar (Powers, Hauser ve Kilner, 1989). Fiziksel değişikliklerin sırası büyük ölçüde tahmin edilebilirken, buluşun başlama yaşı çok çeşitlilik göstermektedir (Kipke, 1999). Yapılan araştırmalar buluş yaşının yıllar içinde daha erken yaşlarda olduğunu göstermiştir. Norveç'teki kızların ilk adet dönemi 1840'larda 17 yaşında olurken günümüzde 13 yaşlarında olmaktadır (Peterson, 1979). Buluşun başlangıç yaşı ve sürecini etkileyen genetik ve biyolojik etkiler, stresli hayat olayları, sosyoekonomik düzey, beslenme ve diyet, vücut yağının miktarı ve kronik hastalık varlığı gibi birçok faktör vardır (Hofmann ve

Greydanus, 1997). Şişman kızların zayıf olanlara göre daha erken buluğa girdikleri bilinmektedir. Ayrıca buluğ çağındaki bu erken yaşın sadece çevresel şartlara bağlı olmadığı genetik faktörlerinde rolü olduğu savunulmuştur. Her ne kadar beslenme ve sağlık gibi faktörler buluğun zamanlamasını etkilese de temel genetik programın da katkısının göz ardı edilmemesi gerektiği belirtilmiştir (Plomin, 1993).

Yapılan araştırmalar ergenliğin fiziksel ve duygusal değişikliklerine hazır olmayan kızların en büyük zorluğu menstürasyon döneminde yaşadığını göstermektedir (Koff ve Rierdan, 1995). Erkeklerde ilk cinsel olgunlaşma deneyimine karşı yapılan araştırmalar kısıtlıdır, yapılan bazı araştırmalar ebeveynleri tarafından ergenliğe hazırlanan bireylerin fiziksel değişimleri ile daha rahat olduğu gözlenmektedir (Stein ve Reiser, 1994).

Cinsel olgunlaşmanın arkasında yatan temel sebeplerden biri hormonlardır. Ergenlik döneminde hormonların varolan yoğunluğu ciddi bir şekilde artış göstermektedir (Dorn ve Lucas, 1995; Susman, Dorn, Schiefelbein, 2003; Susman, Murowchick, Worrall ve Murray, 1995). Özellikle erkeklerde sesin değişimi, boy uzaması ve genital bölgelerin gelişimi ile testosteron hormonu ilişkiliyken; kızlarda göğüslerin büyümesi, rahim ve iskelet gelişimi östradiol hormonu ile ilişkilidir.

Ergenlerin bedenlerindeki değişimin diğer bir yönü ise vücut algılarının psikolojik yönüdür. Genelde ergenlik boyunca kızların erkeklere göre vücutlarından daha az memnun oldukları bulunmuştur (Brooks-Gunn ve Paikoff, 1993). Ergenlik döneminde kızların ayrıca vücut yağlarının artması vücutlarından daha az tatmin olmalarına neden olurken; erkeklerinkas kütesinin artması ergenlik döneminde vücutlarından daha fazla tatmin olmalarını sağlamaktadır (Gross, 1984). Yapılan bir araştırmada ergenlerin kendileriyle ilgili en hoşlanmadıkları şeyin fiziksel görünüşleri olduğu bulunmuştur (Conger ve Petersen, 1991). Amerika'da 12-18 yaş aralığındaki bütün kızların %0,5-1'i anoreksik, %1-3'ü bulimik ve %20'si aşırı olmasa da sağlıksız diet davranışları gösterdiği bulunmuştur (Dounchis, Hayden ve Whilfley, 2001). Yeme bozuklukları özellikle ergenliğin erken dönemlerinde ortaya çıkıyorlar, düşük özgüven, zayıf baş etme stilleri, erken cinsel olgunlaşma ve mükemmelleme yeme bozuklukların ortaya çıkma riskini artırıyor (Striegel-Moore ve Cachelin, 1999).

Ayrıca erken dönemde buluş çağına giren kızlarla, geç dönemde buluş çağına giren erkekler depresyon ve madde kullanımı gibi riskli davranışlar göstermektedir (Graber, Lewinsohn, Seeley ve Brooks-Gunn, 1997; Perry, 2000). Erken dönemde buluş çağına giren kızlar depresyon, madde kötüye kullanımı, yemek bozukluklarında yüksek risk taşımaktadırlar (Ge, Conger ve Elder., 2001; Graber ve ark., 1997). Benzer şekilde erken dönemde buluşa giren erkekler ise suç, sigara kullanımı, cinsel aktivite gibi davranışlarda yüksek risk taşımaktadırlar (Flannery, Rowe ve Gulley, 1993; Harrell ve ark., 1998). Bunun yanı sıra geç dönemde buluşa giren erkeklerde depresyon, aile ile çatışma ve okul problemlerinde daha fazla risk taşımakta (Graber ve ark., 1997) ve okulda daha fazla zorbalığa (bullying) maruz kalmaktadırlar (Pollack ve Shuster, 2000).

2.7.2. Bilişsel Gelişim

Bilişsel gelişimdeki değişiklikleri iki yönde inceleyebiliriz: yapısal yöndeki değişiklikler ve işlevsel yöndeki değişiklikler. Yapısal değişikliklerin içerisinde bilgi değişimi ve kapasite değişimini önemli yer tutmaktadır.

Bilgi denildiği zaman uzun süreli bellekte tutulan üç tür bilgiden bahsederiz. İfade edilebilir bilgi, işlemsel bilgi ve kavramsal bilgi (Brynes, 2001a; 2001b). Yaşla birlikte bu üç tür bilgi kaynağının arttığına dair literatürde araştırmalar vardır (Brynes, 2001a). Yakın bir zamana kadar çocukluktan itibaren çalışma belleğinin çok az bir miktarda değiştiği düşünülüyordu. Fakat günümüzde yapılan yeni çalışmalar çalışma bellek kapasitesinin ergenlik boyunca arttığını göstermektedir (Swanson, 1999; Zald ve Iacono, 1998).

Bilgi işlemede en önemli iki değişimi karar verme ve eleştirel düşünme de görürüz. Ergenlik karar verme (geleceğe dair, hangi okula gideceğine dair, kimle romantik ilişki yaşayacağına dair, kimle arkadaş olacağına dair) ile ilgili zamanın arttığı bir dönemdir (Byrnes, 1997; 2003; Jacobs ve Klaczynski, 2002; Kuhn, 2000). Karar verme becerisini kazanmaları bunu günlük hayat işlerinde de başarıyla kullanabileceklerini garanti etmemektedir (Jacobs ve Potenza, 1990; Jacobs ve Klaczynski, 2002; Keating, 1990). Örneğin, sürücü eğitim kursları ile ergenlerin bilişsel ve motor seviyeleri geliştirilip yetişkinlere denk –hatta bazen daha iyi- hale

gelebilirler, fakat edindikleri bu sürücü eğitimi ergenlerin yüksek trafik kazası oranlarını azaltmamaktadır (Potvin, Champagne ve Laberge-Nadeau, 1988).

Ergenlik eleştirel düşünme için önemli bir geçiş dönemidir (Keating, 1990). Yapılan bir çalışmada beşinci sınıf, sekizinci sınıf ve on birinci sınıfgidenlerin eleştirel düşüncesinin yaşla arttığını bulmuşlardır (Klaczynski ve Narasimham, 1998). Bilişsel değişiklikler arasında eleştirel düşünmenin gelişimine yardımcı olan süreçler; bilgi işleme kapasitesinin, otomatikleşmenin ve hızının artması (böylece diğer hedefler için boş bilişsel kaynak olacaktır), farklı alanlardan daha geniş bilgi içeriğine sahip olma, bilginin yeni kombinasyonlarını yapabilme yeteneğindeki artış, bilgi ediniminde planlama, alternatifleri düşünebilme gibi birçok yeni strateji ve işlemi uygulayabilmedir (Santrock, 2004).

İşlevsel yöndeki değişiklikler ise tündengelimli akıl yürütme, karar vermeyi içermektedir. Erkek ve kızların bilişsel gelişiminde bazı küçük farklılıklar vardır. Kızlar okuma ve sosyal becerilerinde daha kendinden eminken, erkekler atletik ve matematik becerilerinde aynı eğilimi göstermektedirler (Eccles ve ark., 1999). Bunun yanı sıra ergenlik sürecindeki en belirgin bilişsel değişim somut işlemsel dönemden soyut işlemsel döneme geçiş olarak görülmektedir. Ergen bireyler artık sadece mutlak ve somut deneyimlerine bağlı kalmak yerine soyut terimlerle akıl yürütebilirler. Soyut işleme dönemindeki ergenlerin düşünceleri olasılıklar ve düşüncecilikle doludur (Santrock, 2004). Ergenler daha bilimsel konular hakkında düşünmeye başlar, sistematik çözüm süreçleri üretir ve sorun çözmeye yönelik plan yaparlar. Bu problem çözme düşünme şekline hipoteze dayalı tündengelimci mantık yürütme denir. Çocuklar genelde problem çözmeye deneme yanılma yöntemini kullanırken, soyut işlemsel dönemindeki ergenler en iyi tahmini veya hipotezi geliştirip problemi nasıl çözeceklerini düşünürler. Ardından sistematik olarak bir sonuca vararak hangi yolu seçeceklerine karar verirler (Piaget, 1952). Ancak, yapılan araştırmalar ergenlerin sadece üçte birinin soyut işlemsel döneme geçebildiğini göstermiştir (Eccles, Wigfield ve Brynes, 2003; Kuhn, 2000; Overton ve Brynes, 1991). Ergenlerin birçoğunun soyut düşünmeyi günlük karşılaştıkları problemlere uygulamakta başarısız oldukları bulunmuştur (Gardner, 1982). Soyut işleme dönemine geçiş sağlayan ergenler tehlikelerini de beraberinde taşır. Ergenler kendi düşüncelerine çok fazla önem vermektedir ve herkesin kendi gibi düşünmediğini anlamakta başarısızdırlar (Harris ve Liebert, 1991). Bu duruma soyut işlemsel

dönemindeki benmerkezcilik denir (Piaget, 1967). Elkind (1976) bu dönemde dikkat çeken iki düşünce hatasını açıklamıştır. Bunlar; hayali seyirci ve kişisel efsanedir.

Düşünce hatalarından biri olan hayali seyirci ifadesi, ergenlerin kendilerini gözlemledikleri gibi diğer insanlar tarafından gözlemlendiklerini ve görünüşleri ve davranışları üzerine diğerlerinin onları sürekli yargıyormuş gibi bir izlenime kapılmalarına karşılık gelir. Kendini sürekli “sahnede” gibi hissetme kendilik üzerine çokç düşünmenin ve ergenlikte sürekli görünür ve beğenilen olmayı arzulamanın bir sonucudur. Hayali seyircinin ergenin yaşamında güçlü bir rol oynaması, çoğunun zamanın büyük bir kısmını niçin ayna karşısında geçirdiklerini ve özenle giyinip süslendiklerini açıklamaktadır. Özellikle erken ergenlik döneminde kendilerini “sahnede” hissetmektedirler (Elkind, 1968; 1969; Santrock, 2004).

Ergen düşüncesinde tanımlanan diğer hata ise kişisel mitlerdir. Ergenlerin kendilerini gerçeklikle uyuşmayan derecede önemli bulmaları kendilerini benzersiz olarak düşünmelerine neden olur ve kendilerini diğerlerinden öylesine ayrı görürler ki onlar olumsuz ve hata olabilecek bir durumla asla karşılaşmayacaklardır. (Elkind, 1976). Bu “kötü olan benim başıma gelmez” yargısı ergenler arasında kolayca riske atılmayı genellikle açıklamaktadır. (Santrock, 2004) Riskli davranışlar, ergenlerin bazılarının bütün hayatını etkileyecek olumsuz sonuçlar doğurur. (Arnett, 1991).

2.7.3. Duygusal Gelişim

Kimlik iki kavramı içermektedir. Birincisi benlik kavramı, kişinin kendisi hakkında sahip olduğu inançlar. Bu inançlar kişinin özellikleri (uzun olmak, zeki olmak, vb.), rolleri ve hedefleri (ileri zamanlarda yapmak istediği iş, vb.) ve ilgi, değer ve inançlarını (dini, politik, vb.) içerir. İkincisi ise kendilik değeridir. Kendilik değeri kişinin benlik kavramını nasıl hissettiğini değerlendirir. Yapılan araştırmalar çocukluk döneminde bireylerin kısmi de olsa bir kendilik değerinin olduğunu fakat ergenlik sürecinde bu kendilik değerinde düşüş olduğunu göstermişlerdir (Robins ve ark., 2002). Ayrıca yapılan araştırmalar ergenlik dönemindeki kızların, ergenlik dönemindeki erkeklere göre kendilik değerlerinin daha düşük olduğunu göstermektedir (Santrock, 2004). Yapılan diğer çalışmalarda kızların erken ergenlik döneminde kendilik değerlerinin düştüğü bulunurken, erkeklerin erken ergenlik döneminde kendilik değerlerinin yükseldiğini göstermişlerdir (Baldwin ve Hoffman,

2002). Kızların kendilik değerinin düşüşünü ergenlikten dolayı vücut algılarındaki değişim ve sosyal ilişkilerindeki etkileşimlerden olduğu düşünülmektedir. Ayrıca aynı çalışmada ergenlerin kendilik değeri ile olumlu aile ilişkileri arasında bir ilişki bulunmuştur.

Ergenler, ebeveynine bağımlılıktan kendine bağımlı olmaya doğru evrilmek için sabit ve olumlu bir kendilik algısı gerçekleştirmelidir. Sürece kimlik oluşumu oluşumu adı verilir. (Erikson, 1968). Kimlik, sadece yetişkinlerin kendilerini şu an nasıl gördüğü değil aynı zamanda olmak istedikleri kişiyi de içeren bir durumdur (Markus ve Nurius, 1986). Ergenler kendini çevreleyen kültür içerisinde birçok yeni rol ve kimlikle karşılaşır. Bu farklı kimlik çatışmalarıyla baş edebilen ergenler kabul edilebilir bir benlik oluştururlar (Bosma ve Kunnen, 2001; Moshman, 1999). Bu süreci başarıyla tamamlayamayan ergenler Erikson'un (1968) kimlik karmaşası olarak adlandırdığı durumu yaşarlar. Bu karmaşa kişiyi iki duruma sürükler: kendilerini akranlarından ve ailelerinden izole ederler veya kalabalık içinde kendi kimliklerini kaybederler.

Kimlik oto portrenin birçok parçasından oluşmaktadır. Bunlar; kişinin kariyer (kariyer planı veya izlemek istediği yol), politik (muhafazakar, liberal, orta yolcu), dini (manevi inancı), ilişki (bekar, evli, boşanmış), düşünsel/başarı (kişinin başarı için sahip olduğu motivasyon, düşünsel ölçü), cinsel (heteroseksüel, homoseksüel veya biseksüel), etnik (dünyanın ve ülkenin neresinden olduğu ve kültürel mirası ile ilişkisi), ilgi (yapmayı sevdiği şeyler, müzik spor hobiler vb.), kişilik (dışadönük, içedönük, telaşlı, sakin gibi kişilik karakterleri) ve fiziksel (kişinin vücut imgesi) kimliği olarak ayrılabilir (Santrock, 2004).

Kimlik gelişiminin çağdaş yaklaşımları birkaç duruma dikkat çekmektedir. Bunlar; kimlik gelişiminin bir uzun ve ayrıntılı bir süreç olduğu, Erikson'un (1968) tanımladığı gibi sarsıntılı bir geçişten daha çok kademeli bir geçiş olduğunu önerirler. İkinci olarak ise kimlik gelişiminin düşünüldüğünden daha karmaşık olduğunu öne sürerler (Santrock, 2004). Kimlik oluşumu ergenlikle başlamadığı gibi ergenlikle de sona ermemektedir. Bağlanmanın görüldüğü zamandan başlar ve son halini çok ileri yaşlarda alır. Ergenliğin kimlik gelişimindeki önemi ise sosyal, fiziksel ve bilişsel gelişimi sırasında çocuklukta elde ettiği kimlikleri sentezleyerek kendi yetişkinlik olgunlaşmasında kimliğini inşa etmek için kullanabilmesidir.

Kimlik oluşumu her zaman düzgün bir şekilde olmaz bazen sarsıntılı bir şekilde gelişim gösterebilir.

Kanadalı psikolog James Marcia (1980; 1994) Erikson'un (1968) kimlik teorisini incelemiş ve kimlik gelişiminde kriz ve kararlılık arasındaki farkın önemli olduğu sonucuna varmıştır. Marcia kriz terimini ergenlerin birçok anlamlı alternatif arasından seçim yaptığı kişilik gelişimi süreci olarak tanımlamıştır. Birçok araştırmacı bu süreci artık keşfetme olarak tanımlamaktadır. Kararlılığı ise ergenlerin kimlik gelişimlerinde yapmak istediklerine yatırım yaptıkları bir durum olarak tanımlamaktadır. Kriz ve kararlılığa göre kimlik gelişimi için dört statü planlamıştır (Tablo 1). Bunlar; Başarılı kimlik, erken bağlanmış kimlik, kararsız kimlik ve kargaşalı kimliktir.

Başarılı kimlik statüsünde birey kriz döneminden geçmiş ve kararlılık sağlamıştır. Değerlerini ve davranışlarını diğer insanların kabul edeceklerine dair güveni tamdır.

Erken bağlanmış kimlik statüsünde birey bir kimlikte karar kılmıştır ama herhangi bir kriz deneyimi yoktur. Genelde bu bireyler diğer insanlar (özellikle ebeveynler) kendilerinden ne olmalarını istiyorlarsa kararlarını, o yönde almaktadırlar.

Kararsız kimlik statüsünde ise birey krizin ortasındadır ve henüz kararlılığa geçmemiştir. Bu süreçte çeşitli seçenekleri ve fırsatları keşfetmektedir.

Kargaşalı kimlik statüsünde ise birey herhangi bir kriz yaşamamış veya herhangi bir kararlılığa varmamıştır. Bu konulardan tümüyle kaçınır gibidirler. Var olan durumlarında memnun değildir fakat kendilerine uyacağını düşündükleri yeni bir kimlik de geliştiremezler (Adams ve Gullota, 1983).

Tablo 2.1: Marcia'nın (1980) dört kimlik statüsü

	Kimlik Statüsü			
	Kargaşalı kimlik	Kararsız kimlik	Erken Bağlanmış kimlik	Başarılı kimlik
Kriz	Yok	Yok	Var	Var
Kararlılık	Yok	Var	Yok	Var

Genç ergenler Marcia'nın (1980) teorisinin öncelikle üç evresinde (kararsız, kargaşalı, erken bağlanmış) bulunmaktadır. Kimlik oluşumunda genç ergenlerin en az üç yönden gelişimi önemlidir. Bunlar; ebeveyn desteği ile güven ilişkisi kurmak, çaba duygusunun gelişimi ve geleceklerine dair özyansıtımlı bakış açıcı kazanmadır. Birçok araştırmacı kimlikle ilgili önemli değişimlerin lise yıllarında meydana geldiğini düşünmektedir (Waterman, 1992). Kimlik statüsü araştırmacılarının çoğu olumlu kimlik geliştiren bireylerin genel bir örüntü takip ettiklerini belirtmiştir. Kararsız-başarılı-kararsız-başarılı (MAMA – moratorium-achiever-moratorium-achiever) döngüsü adını verdikleri bu döngü yaşam boyunca sürmektedir (Santrock, 2004).

Ergenin kimlik gelişiminde ebeveynler önemli figürlerdir. Ebeveynlik stilleri ile kimlik gelişiminin ilişkisini araştıran bir çalışmada; ergen bireyin aile ile ilgili durumlarda karar almasını destekleyen demokratik ebeveynlerin başarılı kimlik, ergen bireyin başka seçenekleri keşfetmesine izin vermeden davranışlarını kontrol eden despot ebeveynlerin erken bağlanmış kimlik ve ergen bireyin alacağı kararlar konusunda yol göstermeyen müsamahakâr ebeveynlerin kargaşalı kimlik geliştirmeleri arasında ilişki bulunmuştur (Enright ve ark., 1980).

Araştırmacılar ebeveyn stillerinin yanı sıra bireysellik ve bağlanabilirliğin de kimlik gelişimi üzerinde etkisi olduğunu göstermişlerdir (Cooper ve Grotevant, 1989). Bireysellik iki boyut içermektedir: Kendini savunma (bir bakış açısı olma ve bunun üzerinden iletişim kurabilme) ve özgünlük (birinin diğerlerinden farklı olduğunu ifade edebilmek için farklı iletişim örüntüleri kullanma). Bağlanabilirlik de iki boyut içermektedir: Karşılıklılık (diğerlerin görüşlerine saygılı ve duyarlı olma) ve geçirgenlik (diğerlerinin görüşlerine açık olma) (Cooper ve Grotevant, 1989).

2.7.4. Davranışsal Gelişim

Ergenlikteki gelişimlerin her biri (bilişsel, fiziksel-, sosyal ve duygusal) onların çocukluktan yetişkinliğe geçişinde yeni davranışları deneyimlemelerine hazırlamaktadır. Risk alma davranışı, yeni kararlar alma becerisi, kendilerini ve diğer insanları daha gerçekçi değerlendirme bu dönemdeki önemli davranışlardır (Ponton, 1997). Araştırmacı davranışlar ergenliğin doğasında vardır (Hamburg, 1997) ve

ergenler kendi aldıkları kararların sonuçlarını görmek ve deneyimlemek için alana ihtiyaç duyarlar (Dryfoos, 1998).

Yetişkinlerin ergenlerin riskli davranışları hakkında endişe etmeleri için yeterli neden vardır. 1999 yılında Amerika'da yapılan araştırmada 10-24 yaş aralığındaki gençlerin ölüm nedeninin %72'si sadece dört neden altında toplanmıştır: motorlu araç kazası (%31), cinayet (%18), intihar (%12) ve diğer kasıtsız yaralanmalar (%11) (Kann, Kinchen, Williams, Ross, Lowry, Grunbaum, Kaminer, 2000). Ayrıca 2000 yılında yapılan bir araştırma bir buçuk milyon genç kızın doğum yaptığını göstermiştir (Moore ve ark., 2001). Ergenin sağlığı ve psikolojik iyiliği için risk alma davranışları gelişime olumsuz olarak tesir edebilir. (Elliott ve Lambourn, 1999; Gonzalez, Field, Yando, Gonzalez, Lasko, Bendell, 1994; Gullone, Moore, Moss ve Boyd, 2000; Klein, Brown, Childers, Oliveri, Porter, ve Dykers, 1993; Mash ve Wolfe, 2005). Risk alma davranışları açısından cinsiyetlerde erkeklerin (Bayar ve Sayıl, 2005; Greene, Krcmar, Walters, Rubin ve Hale, 2000; Kazel, 2001), yaş olarak ise erken dönemdeki ergenlerin orta dönemdeki ergenlere göre daha fazla risk aldıkları görülmüştür (Kıran-Esen, 2003; Klein ve ark., 1993).

Ergenin yaşı ve cinsiyetinin yanı sıra ebeveynin demografik özellikleri de ergenin riskli davranışlarında etkili olmaktadır. Ebeveynlerinin eğitim düzeyi yüksek ailelerden gelen çocukların, riskli davranışları olan akranlarla aynı gruplarda yer alma ihtimali azken, akranlarıyla geçirdikleri süre zarfında güvenli bir ortam için olması gereken denetimden uzak olma ihtimali bulunmaktadır. (Goldstein, Davis-Kean ve Eccles, 2005). Ayrıca yapılan başka araştırmalarda ebeveyninin eğitim düzeyi yüksek ergenlerin daha çok riskli eylemlerde bulunma, ebeveyn eğitiminin, ailenin sosyoekonomik düzeyini biçimlendirdiği; bu durumda ebeveynin ergenin sosyalleşme biçimini, ergeni gözleme ve denetleme tarzlarını çeşitlendirebileceğini vurgulamışlardır. (Kazel, 2001; Yılmaz, 2000). Ergenlerin olumsuz sosyal davranışlarında aile ortamı ile akran ortamı önemli etkiler barındırır. Ergenlerin anababalarıyla ilişkilerinin niteliği, anababalarıyla ergenin akran ilişkilerini yönetme davranışları ve de ergenin arkadaş etkileşiminin destekleyiciliğinin ve olumluluğunun etkisi ergenin sosyalleşme becerilerinin gelişimi üzerinde etkilidir. (Moran ve DuBois, 2002; Mounts, 2002; Prinstein, Boegers ve Siperito, 2001; Tilton-Weaver ve Galambos, 2003). Benzer şekilde ergenlerin yakın akran çevresinin riskli sosyal davranışlar içinde olması ve akran

çevresiyle ilişkisinin olumsuz ya da reddediciliği da ergenin saldırganlık, riskli davranış sergileme, madde bağımlılığı ve suça eğilim gibi olumsuz toplumsal davranışlarıyla ilgisi vardır.

Ergenlerin riskli davranışlara yönelmeleri konusunda çeşitli teoriler vardır (Arnett ve Balle-Jensen, 1993; Gibbons ve Gerrard, 1995; Jessor, 1991). Arnett ve Balle-Jensen'in (1993) teorisine göre heyecan, eğlence ve yenilik ihtiyacı gibi yoğun duyguların belirli bir aktivitedeki potansiyel tehlikenin algılanmamasına neden olduğunu vurgulamaktadır. Jessor'un (1991) teorisine göre ise, birçok riskli davranışın grup bağlamında ve akranlar tarafından kabul görme veya gruptaki statü nedeni ile meydana geldiğini savunmaktadır. Gibbons ve Gerrard (1995) ise teorilerinde riskli davranışların yetişkinleri model almadan kaynaklandığını vurgulamaktadır. Bütün bu teorileri göz önünde bulundurduğumuzda ergenlerin aynı riskli davranışı yapmak için birbirlerinden farklı nedenleri olduğunu unutmamak gerekir (Jaffe, 1998).

Ayrıca aynı yaşta olan 60 kız ve erkekle yapılan bir çalışmada; östradiol düzeyi yüksek olan kızların daha fazla öfke ve saldırganlık gösterdiği bulunmuştur (Inoff-Germain, Arnold, Nottelmann, Susman, Cutler ve Chrousos, 1988). Fakat hormonlar ve davranışlar arasındaki ilişki karmaşık bir yapıya sahiptir. Davranışlar hormonları etkileyebildiği gibi hormonlarda davranışı etkileyebildiği öne sürülmektedir (Paikoff ve Brooks-Gunn, 1991).

2.7.5. Sosyal Gelişim

Sosyal gelişim sürecinde ergenlerin akranları, aileleri veya diğer kişilerle yaptıkları ilişkiler iki yönlüdür. Yani hayatlarındaki önemli kişilerden etkilenen etkisiz bireyler değildir, kimlerle daha fazla vakit geçireceklerini seçerler. Ayrıca ilişkiler sadece uyumla ilgili değil aynı zamanda uyumun bir parçasıdır. Her ne kadar birbirlerinden ayrı gözükseler de akran ve ebeveyn ilişkileri birbirleri ile ilişkilidir (Kerr, Stattin, Biesecker ve Ferrer-Wreder 2003).

Çoğu ergen için arkadaş çevresi, farklı rol ve değerlerle yaşantı deneyimleri kazanmalarını ve bağımsızlaşmalarını olası kılarken bir psikolojik ve toplumsal desteği sağlar. Sullivan (1953) erken ergenlik döneminde yakın arkadaşlığın çarpıcı

bir biçimde arttığını öne sürmüştür. Bu arkadaşlık ilişkisinin çocuğun ve ergenin iyi olma ve gelişiminde önemli etkisi olduğunu belirtmiştir. Sullivan'ın (1953) iyi olma ile bahsettiği durum sosyal kabullenmeyi, yakınlığı, cinsellik ilişkileri ve güvenli bağlanmayı içeren temel sosyal ihtiyaçlardır. Eğer ergenler yakın bir ilişki kuramazlarsa onların yalnızlık hissinden acı çekeceğini ve kendilik değerlerinin düşeceğini öne sürmüştür. Yapılan araştırmalar Sullivan'ın (1953) fikirlerini desteklemektedir. Ergenlerin çocuklara göre kişisel bilgilerini arkadaşlarına daha fazla açıkladıkları bulunmuştur (Buhrmester, 1998; Buhtmester ve Furman, 1987). Ayrıca ergenler birliktelik, değerlilik hissi ve yakınlık ihtiyaçları için ailelerinden daha fazla arkadaşlarına bağılıdırlar (Furman ve Buhrmester, 1992). Ergenler, yakın akran çevresiyle ilişki kurmayı seçerek yerlerini belirler ve kendi sosyalleşme biçimlerini oluştururlar (Newman, 1982). Genç ergenler, tercihlerini, bakış açılarını, davranışlarını onaylatmak için arkadaş grubuna karşı neredeyse aşırı bir istek duyarlar. Sonuç, genellikle akran ve grup değerlerine katı bir uyma davranışıdır ve yaklaşık dokuzuncu sınıfta zirve yapar (Berndt ve Perry, 1990; Leventhal, 1994).

Ergenlerin arkadaşları ve ebeveynler ile ne kadar vakit geçirdiklerini inceleyen bir çalışmada, arkadaşları ile günlük ortalama 103 dakika geçirirken; ebeveynleri ile 28 dakika geçirdikleri bulunmuştur (Buhrmester ve Carbery, 1992). Buna ek olarak, arkadaşlığın kalitesi çocuklukta iyi olma haline nazaran ergenlikteki iyi olma haliyle daha fazla ilişki içindedir. Yakın arkadaşlık kuramayan bireyler kendilerini daha yalnız ve depresif olarak nitelendirmiştir ve yakın arkadaşları olan ergenlere göre kendilik değerleri daha düşüktür (Yin, Buhrmester ve Hibbard, 1996). Bir başka çalışmada ise erken ergenlikteki arkadaşlığın erken yetişkinlikteki kendilik değerini anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur (Bagwell, Newcomb ve Bukowski, 1994). Ayrıca akranları tarafından kabul görmüş ve arkadaşlık geliştirmiş ergenlerin, ergenlik boyunca okul başarısını yüksek ve kendilik imajının yüksek olduğu bulunmuştur (Hansen, Giacoletti ve Nangle 1995; Savin-Williams ve Berndt, 1990).

Arkadaşlığın doğası ergenlik yılları süresince anlamlı olarak değişir. Ergenliğin başında arkadaş grupları klikler denilen 3-9 üyelik aynı cinsiyetten ve aynı yaştan küçük birimler halindedir. Klikler benzer aktiviteler yapma, arkadaşlık veya birbirleriyle zaman geçirmekten hoşlanma temeliyle oluşabilirler (Ennet ve Bauman, 1996). Klikler, ergenlere şiddetle gereksinim duydukları yakınlığı sağlarken

aynı zamanda onların yaşamları üzerinde anlamlı bir kontrol kurarlar (McLellan, Haynie ve Strauss, 1993). Bir araştırmada, ergenliğin başında aynı cinsiyeti tercih etmenin karşı cinsteki akranlardan hoşlanmamaktan ziyade, aynı cinsiyetten olanlarla birlikte olmak istemekten kaynaklandığı bulunmuştur (Bukowski, Gauze, Hoza ve Newcomb, 1993). Ergenlikte cinsiyetlere göre kliklerde yapılan aktivitelerde farklılıklar bulunmaktadır. Erkek ergenler hareket odaklı aktiviteler yaparken, kız ergenler genelde birbirleriyle konuşurlar (Smith, 1997). Her iki cinsiyette arkadaşlıktasadağat, samimiyet ve güvenilirlik gibi benzer değerlere önem vermektedir (Claes, 1992).

Ergenliğin ortalarında aynı cinsiyetten klikler genellikle bozulur ve yerini karışık cinsiyetten gruplar alır. Bu gruplarda görünüm ve inanç gibi konulardaki bireysel farklılıklara tolerans artar ve benzerlikler azalır. Bu gruplar da çiftlerden oluşan gruplara dönüşür. Ergenler, sürekliliği konusunda başlangıçta bir zorlayıcılık olmaksızın grup içinde kısa süreli heteroseksüel ilişkilere girme eğilimindedir (Sorensen, 1973). Böyle ilişkilere aşk talep edilmez ve ilişki bir gecede çözülebilir. Fakat 16-19 yaşları arasında ergenlerin çoğu daha durağan olan romantik arkadaşlıklar kurarlar. (Micucci, 1998). Artık grup yönelimi yoktur ve kendi cinsel olgunluklarına daha fazla güvenerek daha uzun süreli ilişkilere yeterlik kazanmaya başlarlar.

Ergenlerin çoğu yerleşmiş bir kimlik duygusunu henüz oluşturamadıkları veya özerk bir yaşam biçimi gerçekleştiremedikleri için yaşantılarında durağan ve yapılanmış bir zemine çok ihtiyaçları vardır. Davranışlarının uzun vadeli sonuçlarını düşünmedikleri için de yönlendirme ve denetlenmeye muhtaçtırlar. Bu nedenle yaşayacakları sıkıntılarla başedebilmeleri için anababalarını yakın ve olumlu desteklerine duydukları ihtiyaç fazladır.

Ebeveyn ile çocuk ilişkisindeki en zayıf nokta genellikle ilk ergenlikte, yani buluşa ait ilk işaretler belirdiği zaman ortaya çıkar. Bu sırada ebeveyn ve çocuk ilişkisindeki yakınlık azalır ve çatışma artar. Bazı araştırmacılar bu dönemde okul gibi ev dışı ortamlarda yetişkinlerle sıcak ve yakın ilişkilerin ergenler için önemli olduğunu bulmuştur (Eccles ve ark., 1993). Bununla beraber, ebeveyn ile olan çatışmalar genellikle küçük şeyler üzerinedir ve şiddetli değildir. Yalnızca azınlıkta kalan bir grup ailede, ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişki, ergenlikte dikkate değer bir

bozulma gösterir (Paikoff ve Brooks-Gunn, 1991). Ayrıca ergen üniversite veya lise için evden uzak bir yere giderse ebeveyn ve ergen ilişkisi daha olumlu bir hale gelmektedir (Sullivan ve Sullivan, 1980). Ergen-ebeveyn ilişkisinde günlük olarak yaşanan çatışmaların gelişim üzerinde olumlu bir etkisi olduğu bulunmuştur. Ebeveynleri ile arasındaki anlaşmazlığı ifade eden ergenler ifade etmeyen ergenlere göre kimlik gelişiminde daha aktif olarak arayışta oldukları bulunmuştur (Cooper, Grotevant, Moore ve Condon, 1982).

Bir çocuk anababasının her konuda bilgili, becerikli ve hep doğru seçimleri yapacağına inancı tamken; bir ergen ebeveyninin hatalarını ve zaaflarını bulmada oldukça uzadır. Bağımsızlıklarını yaşama amacıyla bütün değer ve kuralları tartışılabilir görürler. Ergenlerin, anababalarını güçlü ve olumlu yanları olduğu kadar güçsüz ve hata yapabilir insanlar olarak kabul etmeleri uzun zaman alır (Smollar ve Youniss, 1989).

Son yıllarda yapılan çalışmalar ergenlerin ebeveynleri ile olan ilişkisinde güvenli bağlanmanın önemli olduğunu göstermiştir (Cassidy ve Shaver, 1999; Sroufe, 2001). Allen ve arkadaşları (2002) güvenli bağlanması olan ergenlerin güvenli bağlanması olmayan ergenlere göre daha az sorunlu davranış (madde ve alkol kullanımı vb.) gösterdiklerini bulmuştur.

Ergenliğin ilk dönemlerinde birçok ergen genel olarak hayatın bütün alanlarıyla ilgili durumlarda olgun ve uygun kararı vermek için yeterli bilgi birikimine sahip değildir. Ergenlerin özerkliğini teşvik etmek için ebeveynler ergenlerin karar verebileceği alanlarda kontrolü elden bırakmalı ama ergenlerin bilgisinin az olduğu konularda onlara rehberlik etmeye devam etmelidir. Kademeli olarak, ergenler olgunca karar verme yeteneklerini zaman içinde kazanacaklardır (Zimmer-Gembeck ve Collins, 2003). Özerklik kazanımında ebeveynlerin erkek ergenlere kız ergenlere göre daha fazla bağımsızlık verdikleri bulunmuştur (Bumpus, Crouter ve mcHale, 2001). Kültüründe özerklik üzerinde etkisi olduğu bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda Amerikalı ergenlerin Japon ergenlere göre daha erken yaşta özerklik kazandıkları bulunmuştur (Larson, 1999; Rothbaum, Poll, Azuma, Miyake ve Weisz, 2000).

Elde edilen son veriler ışığında ebeveyn-ergen ilişkisindeki eski yaklaşım ve yeni yaklaşım incelendiğinde; eski modelde, özerklik aileden kopma ve akran ve

ebeveyn dünyasının izole olduğunu savunurdu. Ayrıca ergen ve ebeveyn arasındaki çatışmanın stresli ve fırtınalı bir dönem olduğunu öne sürüyordu. Yeni yaklaşımda ise, bağlanma ve özerklikte ebeveynlerin destekleyici olarak bağlanma figürlerinin önemli olduğunu ve akranlar ve ebeveyn ilişkilerinin birbirleri ile önemli bağlantıları olduğunu öne sürerken, ebeveyn-ergen ilişkisindeki çatışmanın gelişimi olumlu yönde destekleyen bir süreç olduğu belirtilmektedir (Santrock, 2004).

Son olarak sosyal gelişim ile hormonlar arasında ilişki olduğunu gösteren çalışmalarda vardır. Yaşları 9-14 arasında olan 108 erkek ve kızda yapılan bir çalışmada yüksek yoğunlukta testosteronu olan erkeklerin kendilerini sosyal olarak daha yeterli puanladıkları bulunmuştur (Nottelmann ve ark., 1987).

2.8. Çocukluk ve Ergenlik Döneminde Ebeveyn Kabul-Ret Algısı

Bowlby (1988), erken çocukluk döneminde yapılan bağlanma stillerinin hayatı boyu bireylerin ruh sağlığına çok önemli etkileri olduğunu vurgular. Ebeveyn reddi ile çocuğun psikososyal gelişimi arasında çok güçlü bir bağ olduğu bugün bilimsel bir kabüldür. (Khaleque, 2007). Ayrıca reddin sadece çocuklukta değil aynı zaman da yetişkinlikte de ruhsal uyum ve davranışlar arasındaki olumsuz ilişki evrensel bir gözlemdir. (Khaleque ve Rohner, 2002). Çocukların ruhsal uyumu ve psikolojik olarak iyi olması, insanlar arası kabul ve ret yaşantıları sonucunda şekillenmektedir (Erkman, 2003). EKAR kuramına göre çocukluk deneyimlerinin etkisi hayatı boyu etkilidir. Buna göre kabul becerileri sergileyen, sıcak ebeveynlerin çocukları uyum davranışları gösterir ve mutlu olabilirken; soğuk ve reddedici tutumları sergileyenlerin çocukları düşük uyum göstermektedirler. (Rohner, 2004) ki bu durum sosyokültürel altboyutta da tartışılmıştır. Algılanan ebeveyn reddi, bireyin karşılaşılabileceği ruhsal sorunlarda en güçlü etkendir. (Khaleque ve Rohner, 2002; Rohner ve Britner, 2002). Yapılan bir araştırmada algılanan ebeveyn reddinin ergenlerin bildirdiği psikolojik sorunlarla arasındaki ilişki %27-46 varyans aralığında olduğu bulunmuştur (Kim, Cain ve McCubbin, 2006). Yapılan araştırmalarda öfkenin, düşmanlığın ve kargaşanın yoğun olduğu aile ortamları depresyon ve kaygı gibi psikolojik bozuklukların ortaya çıktığını (Repetti ve ark., 2002); tutarsız ve reddedici aile ortamında yetişen bireylerin, destekleyici ve kabul edici aile ortamında yetişen bireylere

kıyasladepresyona eğilimlerinin daha fazla olduğunu göstermiştir(Nilzon ve Palmerus, 1997). Ayrıca, olumlu aile ortamında bulunankişilerin olumsuz aile ortamında bulunan kişilere göre belirsizlik durumundaki tehlike algılarının dahadüşük olduğu bulunmuştur (Butler ve Matthews, 1983).

Ebeveyn kabul-ret araştırmaları sonucunda çocuğun psiko-sosyal gelişiminde ebeveyn kabul reddinin önemli olduğu evrensel düzeyde kabul görmektedir.(Lila, Garcia ve Garcia, 2007; Işık, 2010).Bowly'nin (1973) bağlanma hakkında geliştirdiği görüşlerden hareketle, Rohner (2004) reddedici ebeveyn davranışlarına maruz kalan çocuğun zihninde önce kendisine dair sonra diğer insanlara ve nihayet dünyaya yönelik zihinsel temsillerininçarpıtılmış hale geldiğini belirtmektedir. Bu çarpıtma nedeniyle, yeni deneyimlerini değerlendirirken geçmiş yaşantılarındaki anababa tutumlarının olumsuz etkilerindendolayı dünyayı da tehdit edici ve reddedici olarak algılamaktadırlar. Bu nedenle, genellikle zihinsel temsilleri ile örtüşmeyen durumlardan kaçınma eğiliminde iken, zihinsel temsilleriile örtüşen ilişkisel deneyim ve durumları aramaeğilimindedirler(Rohner ve ark. 2005).Young (1999) zihinsel süreçleri, erken çocuklukta karşılanması gereken duygusal ihtiyaçların, kişinin belleğini, duygu durumunu, bedensel algısını ve inançlarını da içeren kendisi ve diğerlerine yönelik hayatboyu devam eden, kişinin hayatının tümüne hakim bilişselörüntüler olduğunu vurgular. Young'a(1999) göre çocuk şu beş alanda gelişiminin desteklenmesine ihtiyaç duyar: güvenli bağlanma, özerklik ve kimlik algısı, sorumluluk duygusu, duygularını rahat ifade edebilme ve kendiliğindenlik. Şiddet eğilimli ve duygusal olarak mesafeli olan ebeveynlere sahip olan çocuklar güvenli bir bağlanma kuramaz ve terk edilme, istismar edilme, duygusal yoksunluk, sosyal içe çekilme, kendini yetersiz ve kusurlu görme gibi inançlar geliştirirler. Duygusal anlamda desteklenmeye, korunmaya ihtiyaç duyan çocukğun, kendi özerkliğini yaşamaya da ihtiyacı vardır. Ebeveynleriasırı koruyucu olan çocuklar bu ihtiyaçlarını karşılayamadığı için bağımlı olma, dayanıklı olamama, başarısızlık ve ebeveynle kendi arasındaki yaşantı sınırının nerede başlayıp bittiğini kestiremediği bir iç içelik şemaları oluştururlar. Ebeveynlerinin disiplinsizliğinden dolayı sorumluluk duygusu geliştiremeyen bireyler, her zaman öncelikli olmak isterbaşkalarıyla ilişkilerindeki sorumluluklardan kaçınırve kişisel sınırlara saygı göstermezler. Haklılık ve yetersiz öz denetim gibi şemalar geliştirirler. Ebeveynlerinden kabul görmek için duygularını ifade etmeyen çocuklar, başkalarını

memnun etmeyi öncelikli bulur vekendi duygusal ihtiyaçlarını görmezden gelirler. Bu tür bir şema geliştiren çocuk boyun eğen ve başkalarının istek ve önceliklerine uyan şemalar geliştirirler. Ebeveynleri mükemmeliyetçi tutmlar sergileyen çocuklar kendiliğinden gelişen arzu ve duygularını bastırmaktadırlar. Bunun sonucunda karamsarlık, duyguları bastırma şemaları geliştirirler (Young ve ark. 2003). Yapılan araştırmaların bir kısmında çocukluk deneyimleriyle ruhsal uyumsuzluklarda çocuğun geliştirdiği şemaların etkisini de araştırmıştır. (Harris ve Curtin 2002; Lumleyve Harkness 2007; Shah ve Waller 2000). Harris veCurtin (2002) depresif belirtiler ile çocukluğun ilk yıllarındaki uyumsuz şemaların ne yönde etkileri olduğunu incelediği çalışmadakusurluluk, yetersiz öz denetim, dayanıksızlık ve bağımlılıkşemalarının aracı etkisini bulmuşlardır. Benzer şekilde Shah ve Waller (2000) depresyonda olan kişiler ile olmayan kişileri karşılaştırdığında bağımlı olma, duyguları ifade etmeme, başarısızlık, dayanıksız olma ve yüksek standartlar şemaları depresyon grubu için etkili bulunmuştur.

EKAR kuramında zihinsel temsiller kavramı bireyin iyi veya kötü fakat genelde örtük olarak geçmiş ve anlık deneyimlerinin duygusal deneyimleri ile inşa ettikleri deneysel dünya, diğerleri ve kendilerinden edindikleri kavramsal bilgiyi içeren var olmayı içerir. Kişinin duygusal durumu zihinsel temsilleri ile birlikte bireylerin algıları, yorumları ve kişilerarası ilişkileri de içeren yeni deneyim tepkiler ile şekillenme eğilimindedir. Zihinsel temsiller bireylerin deneyimleri nasıl ve neşekilde kaydedip depoladığından etkilenmektedir (Baldwin, 1992; Clausen, 1972; Crick ve Dodge, 1994; Epstein, 1994). Bireylerin kendileri ve dünya hakkındaki düşünceleri hayatlarını yaşama tarzı ile şekillenmektedir. Örneğin, birçok reddedilmiş birey etrafta herhangi bir saldırganca durum olmamasına karşın saldırganlık hissetme eğilimindedir. Bunun yanı sıra reddedilmiş bireyler, çarpıtılmış zihinsel temsilleri ile tutarlı olarak durumlar, deneyimler ve ilişkiler arama, yaratma, algılama ve yorumlama eğilimindedir. Buna ek olarak, reddedilmiş çocuklar veya yetişkinler genellikle kişisel ilişkilerin zihinsel imajlarını yordanamaz, güvenilmez ve olasılıkla yaralayıcı olarak oluşturur.

Ebeveyn kabul-reddi çalışılırken veya gözlemlenirken bunun iki yönü olduğu unutulmamalıdır: birey tarafından algılanan (fenomonolojik yönü) veya deneyimlenen ve dışardan bir gözlemci tarafından raporlanan (davranışsal yönü). Genellikle bu iki yönün sonucu birbirine benzerdir. EKAR kuramı eğer sonuçlar

arasında farklılık varsa fenomenolojik yönün daha önemli olduğunu savunmaktadır. Yani, ebeveyn tarafından reddedilme, ebeveyn tarafından sergilenen bir dizi davranış değil, çocuğun bir inancıdır (Kagan, 1978). Gerçekte, ebeveyn tarafından reddedilmenin çoğu semboliktir (Kagan, 1974; 1978). Ayrışmamış rededicilik, çocukların ihmal edildiklerine, ebeveynlerin onlara karşı soğuk ve saldırgan davrandıklarına dair gözlenebilir bir davranış olmaması durumunda bile, çocukların ebeveynlerinin umurunda olmadıklarına ya da onlar tarafından sevilmediklerine inanmalarıdır (Rohner ve ark., 2005). Ayrışmış ret ve ayrışmamış ret arasındaki fark, ayrışmış ret davranışsal olarak gözlenebilir (saldırganlık, gözle görülür ihmal etme) ya da sübjektif olarak düşmanlık ya da kayıtsızlık duyguları ile hissedilebilir. Diğer yandan ayrışmamış redde ise, kişiye karşı açık davranışsal göstergeler olmasa da kişi sevilmediğini algılar/hisseder (Rohner, 1986).

Algılanan reddedilme etkisinin bir çoğu gelişimsel travma bozukluğu (van der Kolk, 2010) ve karmaşık travma sonrası stres bozukluğunda (Courtois, 2004) da bulunmuştur. Beyin görüntüleme teknikleri ile yapılan çalışmalarda algılanan reddedilme acısının gerçek olduğu bulunmuştur. Kişi fiziksel anlamda acı hissettiğinde ve reddedilme hissettiğinde beyinde aktiflenen bölgeler (anteriyor singulat korteks ve sağ ventral prefrontal korteks) aynıdır (Eisenberg, 2012; Eisenberg, Leiberman ve Williams, 2003; Squire ve Stein, 2003). Ayrıca eşleri tarafından reddedilen bireyler ve kabul edilen bireylerin beyinlerinde farklı bölgelerde aktivite olduğu bulunmuştur (Fisher, Aron ve Brown, 2005). Çocukluktaki duygusal ihmal yaşayan kişilerin ileri yaşlarda beyin enfarktüsü geçirme olasılığının arttığı bulunmuştur (Wilson ve ark., 2012).

3. YÖNTEM

3.1. Evren ve Örneklem

Çalışmaya 2014-2015 öğretim yılına devam eden 200 öğrenci gönüllülük esasına dayalı olarak katılmıştır. Bu araştırmanın evreni, İstanbul il merkezinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Burhan Felek Çok Programlı Lisesi 9.. ve 10. Sınıflarına devam eden 14 ve 15 yaş aralığındaki öğrencilerden oluşmaktadır. Uygulama yapılan okul, İstanbul iline bağlı olan Üsküdar ilçesinde bulunan okullar arasından uygunluk prensibine göre seçilmiştir. Çalışmaya 2014-2015 öğretim yılına devam eden 200 öğrenci gönüllülük esasına dayalı olarak katılmıştır. Toplamda 200 ölçek dağıtılarak sınıfa girilerek öğretilmekte bulunduğu halde uygulanmıştır. Ancak ölçütlere uymayan, eksik bırakılan 40 ölçeğin çıkartılmasıyla toplam 160 öğrenci örneklem grubunu oluşturmuştur.

3.2. Araştırma Modeli

Bu araştırma lise kurumuna devam eden çocukların davranış problemleri ile ergenler tarafından algılanan ebeveyn kabul-red düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek üzere ilişkisel tarama modeline uygun olarak hazırlanmıştır.

Tarama modeli, bugün veya geçmiş zamanda gerçekleşmiş ya da yaşanmış bir olguyu, olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlar. Var olan durumu betimlemek bu araştırma modelinin amacıdır. Araştırma konusu olan olgu, birey veya olgu özgün koşulları içinde var olduğu haliyle anlaşılmaya çalışılır ve herhangi bir şekilde maipüle edilemez. Araştırılmak istenen şey kendi özgünlüğü içinde araştırma örneğinde bulunur. Araştırılmak istenen konunun doğru araçlarla gözlemlenmesi ve betimlenmesi önemlidir. (Karasar,1994, s.77).

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Formda katılımcıları isim, yaş, sınıf, kardeş sayıları, anne ve babalarının hayatta olup olmadığı, anne ve babalarının eğitim düzeyi ve mesleklerine yönelik bilgiler sorulmuştur.

3.3.2. Ebeveyn Kabul/Ret Ölçeği Çocuk Kısa Formu (EKRÖ)

Ebeveyn kabul/ret ölçeği 1971 yılında Rohner ve çalışma arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, bireylerin anne-babalarına yönelik algıladıkları kabul veya ret düzeyini ölçmektedir. Ölçeğin, çeşitli yaş guruplarına uygun olarak 3 adet formu bulunmaktadır.

Ölçeğin çocuk-ergen formu, 9 ile 17 yaş aralığındaki bireyler yöneliktir. Form anne ve babaya yönelik olmak üzere iki tanedir. Bu çalışmada ölçeğin bu yaş gurubuna uygun olarak EKRÖ Çocuk Kısa Formunun hem anne hem de baba için olanı kullanılmıştır (EK 2, EK 3). Uzun formu 60 maddeden oluşan ölçeğin kısa formu bu 60 maddede içerisinden seçilen 24 maddeden oluşmaktadır. Buna göre çalışmada öğrencilere anneye yönelik olarak 24 madde ve babaya yönelik olarak 24 maddeden oluşan iki form verilmiştir.

Ölçek, dört farklı alt faktörden oluşmaktadır. Bunlar, sıcaklık/duygulanım (1, 3, 9, 12, 17,19, 22 ve 24. maddeler), düşmanlık/saldırganlık (4, 6, 10, 14, 18 ve 20. Maddeler), umursamazlık/ihmal (2, 7, 11, 13, 15 ve 23) ve farklılaşmamış ret (5, 8, 16 ve 21. Maddeler) alt faktörleridir. Ölçek dördümlü likert tipinde hazırlanmıştır ve her bir maddeye verilen cevaplar “hemen hemen her zaman doğru”, “bazen doğru”, “nadiren doğru” ve “hiçbir zaman doğru değil” seçenekleri arasında değişmektedir.

Ölçekte yalnızca 13. madde ters kodlanmaktadır. Ölçeğin alt faktörleri hesaplanırken ilgili maddelerin toplam puanı alınmaktadır; ancak, sıcaklık/duygulanım alt faktöründe elde edilen puan 40 sayısından çıkarılarak, elde edilen puan analize dahiledilmektedir. Bununla birlikte ölçekten alınan toplam puan hesaplanırken, ham sıcaklık/duygulanım puanı ve diğer alt faktörlerden elde edilen puanlar toplanır. Elde edilen en yüksek puan 96’dır ve puanın yükseldikçe bu, anne ve babanın reddedici olarak algılandığı anlamına gelirken; en düşük puan 24’tür ve düşük puan anne-babanın kabul edici olarak algılandığını göstermektedir. Kabul edicilik ve reddedicilik algısına yönelik olarak 60 puan sınır kabul edilmekte 60’ın üzerindeki puanlar reddedici algıya işaret ederken, 60’ın altındaki puanlar kabul edici algıyı göstermektedir.

Çalışmanın orjinaline ait geçerlik güvenirlik katsayısı her bir alt faktör için şu şekildedir: sıcaklık/duygulanım alt boyutu için .90, düşmanlık/saldırganlık alt boyutu için .87, umursamazlık/ihmal alt boyutu için .77 ve farklılaşmamış ret alt boyutu için .72. Ölçeğin Türkçe güvenirlik çalışması 2007 yılında Yılmaz tarafından

yapılmıştır. Çalışma sonucunda ölçeğin Türkiye örneklemini için güvenilirlik katsayıları şu anne ve baba formları için ayrı ayrı verilmiştir. Anne formu için güvenilirlik katsayısı; sıcaklık/duygulanım alt boyutu için .88, düşmanlık/saldırganlık alt boyutu için .69, umursamazlık/ihmal alt boyutu için .66 ve farklılaşmamış ret alt boyutu için .53'tür. Baba formu için ise sıcaklık/duygulanım alt boyutu için.88, düşmanlık/saldırganlık alt boyutu için .66, umursamazlık/ihmal alt boyutu için .70 ve farklılaşmamış ret alt boyutu için .65'tir.

3.3.3. 6-18 YaşÇocuklar için Davranış Değerlendirme Ölçeği (ÇIDDÖ)

Çocuk ve ergenlerin problemleri davranış düzeylerini ölçmek adına 6-18 yaş çocuklar için davranış değerlendirme ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, öğrencilerin kendileri tarafından doldurulmuştur. Pek çok alt faktörden oluşan ölçek Achenbach (1983) tarafından geliştirilmiş, Erol ve Şimşek (2010) tarafından ise Türkçe'ye uyarlaması yapılmıştır. Ölçek, "dışa yönelim" ve "içe yönelim" olmak üzere iki farklı davranış puanı vermektedir. Her iki boyutta kendi içlerinde alt testlere ayrılmaktadır. İçe yönelim alt boyutunun alt testleri "anksiyete/depresyon", "sosyal içe dönüklük/depresyon", ve "somatik yakınmalar" iken, dışa yönelim boyutunun alt testleri "kurallara karşı gelme" ve "saldırgan davranışlar"dır. Bunların yanı sıra ölçekte bu iki boyut altına girmeyen "sosyal sorunlar", "düşünce sorunları" ve "dikkat sorunları" alt boyutları da bulunmaktadır. Ölçekten elde edilen toplam puan "Toplam Problem" düzeyini vermektedir. Toplam puan ve alt testlerin puanları için kesme noktası T puanlarına göre belirlenmiş ve 60-63 arası puan alan bireyler sınırda, 63 üzeri puan alanlar klinik düzeyde ve 60 altı puan alanlar normal düzeyde olarak kabul edilmektedir.

Ölçeğin güvenilirlik çalışmalarından elde edilen bulgular şu şekildedir: İçe yönelim alt boyutu için .90, içe yönelimin alt testlerinden anksiyete/depresyon için .84, sosyal içe dönüklük/depresyon için .81 ve somatik yakınmalar için .76; dışa yönelim alt boyutu için .78, dışa yönelim alt boyutunun alt testlerinden kurallara karşı gelme için .89 ve saldırgan davranışlar için .91; sosyal sorunlar alt boyutu için .78, düşünce sorunları alt boyutu için .82 ve dikkat sorunları için .84; toplam problem için ise .94 (Erol ve Şimşek, 2010).

3.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS v.20 istatistik programı ile gerçekleştirilmiştir. Veriler programa girildikten sonra bağımsız örneklem t-testi (Independent sample t-test), tek yönlü varyans analizi (One Way Analysis of Variance) ve Spearman korelasyon testi ile ölçekler arasında ilişkilerin anlamlılık dereceleri incelenmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Demografik Bilgiler

Çalışmaya 200 öğrenci katılmıştır, ancak 40 öğrencilerin ölçekleri eksik doldurmalarından ötürü çalışmaya dahil edilmemiştir. Analize dahil edilen katılımcılardan 63'ü kız (%39.4), 97'si erkektir (%60.6). Öğrencilerin annelerinin eğitim durumlarının dağılımı şu şekildedir: 1 okur-yazar olmayan (%0.6), 6 okur-yazar (%3.8), 63 ilkokul mezunu (%39.4), 37 ortaokul mezunu (%23.1), 39 lise mezunu (%24.4) ve 14 üniversite mezunu (%8.8). Oranların %5'ten daha düşük olmasından dolayı okur-yazar ve okur-yazar olmayanlar eğitimle ilgili verilere dahil edilmemiştir. Öğrencilerin babalarının eğitim durumlarının dağılımı ise şu şekildedir: 1 okur-yazar olmayan (%0.6), 2 okur-yazar (%2.3), 46 ilkokul mezunu (%28.8), 34 ortaokul mezunu (%21.3), 59 lise mezunu (%36.9) ve 17 üniversite mezunu (%10.6). Öğrencilerin annelerinden 129 (%80.6) çalışmazken 30'u (%18.8) çalışmaktadır. Babalarından ise 10'u (%6.3) çalışmazken 149'u (%93.1) meslek sahibidir. Anne ve babalarda çalışan ve çalışmayan gurupları eşit dağılım göstermediği için meslek guruplarıyla ilgili bilgi analize dahil edilmemiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerden 16'sı (%10) tek çocuktur. 54'ü (%33.8) ise bir kardeş, 46'sı (%28.8) iki kardeş, 28'i (%17.5) üç kardeş, 13'ü (%8.1) dört kardeş, 1'i (%0.6) beş kardeş, 1'i (%0.6) altı kardeş ve yine 1'i (%0.6) yedi kardeş sahibidir. Beş, altı ve yedi kardeş sahibi olan gurupların oranları %5'ten düşük olduğu için analizlere dahil edilmemiştir.

4.2. Demografik Bilgilerin Ebeveyn Kabul/Ret Algısı İle İlişkisi

4.2.1. Cinsiyetin Çocuk-Ergen Ebeveyn Kabul/Ret Ölçeği ile İlişkisi

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetleri ile ebeveyn kabul/ret algıları arasındaki ilişkisi bağımsız örneklem t-testi (Independent sample t-test) ile ölçülmüştür. Yapılan analizlerde herhangi anlamlı bir sonuca rastlanılmamıştır.

4.2.2. Cinsiyetin 6-18 Yaş Çocuklar İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği ile İlişkisi

Araştırmaya katılan öğrencilerin problemleri davranışlarının cinsiyete göre değişip değişmediği bağımsız örneklem t-testi ile ölçülmüş ve sonuçlar Tablo 5.1’de verilmiştir. Yapılan analizler sonucunda öğrencilerin kurallara karşı gelme davranışları ile cinsiyetleri arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur $t(158) = -3.96$, $p = .00$. Buna göre erkekler (7.07 ± 3.17) kızlardan (5.30 ± 2.46) daha fazla kurallara karşı gelme davranışı göstermektedirler.

Tablo 5.1: Cinsiyet ile ÇİDDÖ kurallara karşı gelme davranışının bağımsız örneklem t-test analizi

ÇİDDÖ Kurallara karşı Gelme Davranışı				
	Ort	SS	t	df
Erkek	7.07	3.17	-3.76**	158
Kız	5.30	2.46		

** $p < 0.01$

4.2.3. Anne ve Babanın Eğitim Durumu ile Anne Kabul/Ret Algısı Arasındaki İlişki

Çocukların annelerine ilişkin kabul-ret algılarının anne ve babanın eğitim durumuna göre değişip değişmediği tek yönlü varyans analizi (One Way Analysis of Variance) ile ölçülmüştür. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyi ile anne kabul-ret algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Anne ve babanın eğitim durumunun normal dağılım göstermediğini göz önünde bulundurursak anne kabul-ret algısı ve anne ve babanın eğitim durumu arasındaki ilişkiyi tespit etmek için Spearman korelasyon testi yapılmıştır. Sonuçlara göre anne kabul/ret skorları ile baba eğitim arasında anlamlı ($p = .018$), düşük ve aynı yönde ($r_s = .019$) bir ilişki vardır. Aynı ölçeğin alt ölçeklerinden düşmanlık

saldırganlık ve baba eğitimi arasında da anlamlı ($p=.017$), düşük ve aynı yönde ($rs=.019$) olduğu tespit edilmiştir.

4.2.4. Anne ve Babanın Eğitim Durumu ile Baba Kabul/Ret Algısı Arasındaki İlişki

Çocukların babalarına ilişkin kabul-ret algılarının anne ve babanın eğitim durumuna göre değişip değişmediği tek yönlü varyans analizi ile ölçülmüş ve baba kabul-ret algısı ile anne ve babanın eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Anne ve babanın eğitim durumunun normal dağılım göstermediğini göz önünde bulundurursak baba kabul-ret algısı ve anne ve babanın eğitim durumu arasındaki ilişkiyi tespit etmek için Spearman korelasyon testi yapılmıştır. Baba kabul-ret algısı ve anne ve babanın eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

4.2.5 Anne ve Babanın Çalışma Durumu ile Anne Kabul/Ret Algısı Arasındaki İlişki

Anne ve babanın çalışma durumu ile anne kabul-ret algısı arasındaki ilişki t-testi kullanılarak incelenmiş ve ikisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

4.2.6 Anne ve Babanın Çalışma Durumu ile Baba Kabul/Ret Algısı Arasındaki İlişki

Anne ve babanın çalışma durumu ile baba kabul-ret algısı arasındaki ilişki bağımsız örneklem t-testi kullanılarak incelenmiş ve anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak Baba kabul-ret ölçeğinin Sıcaklık/Duygulanım ($t=2.53$, $p<.05$) ve Umursamazlık/İhmal ($t=2.15$, $p<.05$) boyutlarının annenin çalışma durumu ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlara göre, annesi çalışmayan ergenlerde babanın sıcaklık/duygulanım puanlarının (27.49 ± 5.40), annesi çalışan ergenlerde babanın sıcaklık/duygulanım puanından (24.63 ± 6.30) yüksek olduğu saptanmıştır. Benzer bir biçimde, çalışmayan annelerde babanın umursamazlık/ihmal

puanlarının (20.6 ± 3.61), çalışan annelerde babanın umursamazlık/ihtmal puanından (18.63 ± 4.70) yüksek olduğu saptanmıştır.

4.2.7 Demografik Bilgilerin Ergenlerin Problemlı Davranışları İle İlişkisi

4.2.8 Anne ve Babanın Eğitim Durumu ile ÇİDDÖ Arasındaki İlişki

Anne ve babanın eğitim düzeyi ile çocukların davranışlarına ilişkin algıları ve alt boyutları arasındaki ilişki tek yönlü varyans analizi ile ölçülmüştür. Yapılan analiz sonucunda anne ve babaların eğitim durumunun çocuklarının problemlı davranış algıları üzerine bir anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür.

4.2.9 Anne ve Babanın Çalışma Durumu ile ÇİDDÖ Arasındaki İlişki

Anne ve babanın çalışma durumu ile çocukların problemlı davranış algıları arasındaki ilişki bağımsız örneklem t-testi ile ölçülmüş ve total skorlar ve çalışma durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak problemlı davranış ölçeğinin alt ölçeklerinden sosyal içe dönüklük/depresyon ($t=-2.39$, $p < .05$), düşünce sorunları ($t=-2.40$, $p < .05$) ve dikkat sorunları ($t=-2.48$, $p < .05$) alt ölçeklerinin annenin çalışıp çalışmamasıyla ilişkili olduğu saptanmıştır. Sonuçlara göre annesi çalışan ergenlerin sosyal içe dönüklük/depresyon puanları (5.70 ± 2.90), annesi çalışmayanlardan (4.30 ± 2.87) anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Benzer biçimde annesi çalışan ergenlerin düşünce sorunları alt ölçeğindeki puanları (11.10 ± 3.61) ve dikkat sorunları alt ölçeğindeki puanları (10.13 ± 3.44), annesi çalışmayan ergenlerin düşünce sorunları alt ölçeğindeki puanlarından (9.32 ± 3.67) ve dikkat sorunları alt ölçeğindeki puanlarından (8.44 ± 3.35) daha yüksektir.

Bunlara ek olarak çocukların problemlı davranışlarından kurallara karşı gelme alt ölçeği puanlarının babanın çalışma durumu ile ilişkili ($t=3.23$, $p < .05$) olduğu saptanmıştır. Sonuçlara göre babası çalışmayan ergenlerin kurallara karşı gelme alt ölçeğinde aldığı puanlar (9.30 ± 3.50), babası çalışan ergenlerin aldığı puanlardan (6.19 ± 2.91) anlamlı bir biçimde daha yüksektir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan çalışmada çocukların problemlili davranış düzeyleri ile anne ve babalarına yönelik kabul/ret algıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada demografik bilgiler ile ölçeklerden alınan puanlar karşılaştırılmıştır ve cinsiyet, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu ve kardeş sayısının EKRÖ ve ÇİDDÖ'den alınan puanlar üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Literatürdeki çalışmalarda, erkek çocukların ÇİDDÖ'nin dışa yönelim ve toplam puanlarında kızlara göre daha yüksek skor elde ettikleri görülmektedir (Şimşek, Erol, Öztıp ve Özer Özcan, 2008). Bu çalışmada da benzer şekilde, erkeklerin kızlara göre fazlaca kurallara karşı gelme davranışı gösterdikleri bulunmuştur. Ülkemizde geleneksel ailede cinsiyet rolleri çok belirgin şekilde ayrıdır, erkek çocuktan beklenen sorumluluklar doğrultusunda ona daha çok bağımsızlık tanınır ve eğitimine daha çok önem verilir (Ataca, Sunar, Kağıtçıbaşı, 1996). Disiplin tutarsız olabilir (Sunar, 2002); kurallar acık seçik olmaz, esnek ve kişiseldir, bu da çocukta ebeveyne karşı duyarlı olma gereğini pekiştirir (Kağıtçıbaşı, Sunar ve Bekman, 1988). Bu bilgiler ışığında, erkek çocukların davranışlarının kız çocuklarına göre daha eyleme vuruk bir yapısının olması, değişen yapısına rağmen geleneksel ve ataerkil aile vurgusu güçlü olan Türk toplumunda erkek çocukları ile kız çocukları arasındaki yetiştirilme farkından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmada; annelerin eğitim düzeyi ile anne kabul-ret algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Sonuçlara göre anne kabul/ret skorları ile baba eğitim arasında düşükte olsa bir ilişki vardır. Ergenlerin düşmanlık saldırganlık ve baba eğitimi arasında da düşükte olsa anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. (Chen ve Rubin, 1994). Ayrıca Dwairy (2009), düşük eğitimli ailelerde ebeveyn ret oranının yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada ise anne babanın eğitim durumunun ergenlerin anne ve baba kabul/ret algısı üzerinde nasıl bir etkisi olduğu sorusu daha çok araştırılması gereken önemli sorunlardan biridir ve ileriki çalışmalarda tekrar ele alınması gerekmektedir. Bununla birlikte, babanın eğitim durumunun babaya yönelik kabul-ret algısı üzerine bir etkisi olup olmadığına dair herhangi anlamlı bir sonuca

ulaşılamamıştır. Bu nedenle ileriki çalışmalarda yine bu ilişki üzerinde durulması önemlidir.

Anne ve babanın çalışma durumu ile baba kabul-ret algısı arasındaki ilişki incelenmiş ve anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak Baba kabul-ret ölçeğinin Sıcaklık/Duygulanım ve Umursamazlık/İhmal boyutlarının annenin çalışma durumu ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlara göre, annesi çalışmayan ergenlerde babanın gösterdiği sıcaklık/duygulanımın, annesi çalışan ergenlerdeki babanın sıcaklık/duygulanımından daha fazla olduğu saptanmıştır. Benzer bir biçimde, çalışmayan annelerin olduğu ailedeki babanın umursamazlık/ihmal tutumlarının görece, çalışan annelerin bulunduğu ailedeki babanın umursamazlık/ihmal davranışlarından daha az olduğu saptanmıştır. Bu durumla birlikte tartışılması gereken bir başka sonuçta annenin çalışıp çalışmaması ile ergenlerdeki problemler arasındaki ilişkidir. Annesi çalışan ergenlerin sosyal içe dönüklük/depresyon bulguları, annesi çalışmayanlardan anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Benzer biçimde annesi çalışan ergenlerin düşünce sorunları alt ölçeğindeki puanları ve dikkat sorunları alt ölçeğindeki puanları, annesi çalışmayan ergenlerin düşünce sorunları alt ölçeğindeki puanlarından ve dikkat sorunları alt ölçeğindeki puanlarından daha yüksektir.

Bazı araştırma bulguları (Colemann, Weber, 2002; Walker, Ramsey, Gersham 2004) çift gelire ihtiyaç duyulmasına neden olan yaşama maliyetlerindeki artış nedeniyle ebeveynlerin ikisinde çalışmak zorunda kalmasının çocuk gözetiminin düşmesine, aile içi ilişkileri zayıflattığına işaret etmekte. Aksi yönde de çok sayıda araştırmada mevcuttur. Annenin çalışmasının etkisiz ya da az da olsa olumlu etkileri olduğunu rapor eden çalışmalar mevcuttur (Parke, Buriel, 1998; Scott, 2004). Boylamsal bir çalışmada araştırmacılar, anneleri yaşamlarının ilk yılında bir işte çalışan her iki ırktan (Amerikalı beyaz ve Afrika kökenli Amerikalı) 3 ila 4 yaşlarındaki çocukların bilişsel ve toplumsal gelişimlerini incelemiştir (Brooks, Gunn, Han, Waldfogel 2002). Çalışma sonucunda, beyaz çocukların her iki alandada olumsuz etkiler sergilediği görülmüştür. Ayrıca, çocuklar 7 ila 8 yaşlarında yeniden teste tabi tutulduklarında, yaşamlarının ilk yılında anneleri çalışmayan çocuklara oranla gelişimdeki yavaş ilerlemenin sürdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşılık yaşamlarının ilk yılında anneleri bir işte çalışan Afrika kökenli Amerikalı çocuklar ile diğer akranları arasında böyle bir farklılık görülmemiştir.

Aslında, annenin çalışıyor olması günlük rutinleri ve etkileşim örüntülerini değiştirmektedir ve bunun tek nedeni de annenin uzun süre evde kalamamasıdır. Çift gelirlili ailelerde babalar, annenin ev hanımı olduğu ailelere oranla, çocuk bakımıyla biraz daha fazla ilgilenir, ancak bu durumda bile çalışan annelerin ev işleriyle babalardan neredeyse iki kat daha fazla ilgilendiği görülür (Parke, Buriel 1998). İş bölümündeki bu farklılık hem babanın çocuklarla etkileşiminin niteliğini hemde anne ve babanın çocuklara sunduğu rol modellerini değiştirip etkileyebilir. Çalışan annelerin çocuklarının yaşamının özellikle ilk üç yılında ilişkilerinin hem ruhsal hem de biyolojik olarak kritik etkileri nedeniyle çocuklarıyla geçirecekleri zamanı arttıracak yasal ve toplumsal desteğe ihtiyaç duydukları yapılan çalışmalar sonucundada önemle vurgulanmaktadır. Kadınların ülke ekonomisinde üretime iş gücüne katılmaları desteklenirken işgücü piyasasında cinsiyetçiliği önleme üzerine kamusal politikalar geliştirirken Çalışan kadının anne olma ve çocuğuna verdiği bakıma yönelik desteklenmesi konusunda henüz yeterli sosyal ve yasal desteği gördüğü söylenemez. Anne bebek ilişkisinin özellikle yaşamın ilk üç yılındaki bireyin gelişiminde ne derece önemli olduğu bugün tartışmasız bir gerçektir. Bu nedenle gerek bu çalışmada gerekse başka çalışmaların bulgularındada ortaya çıkan sonuçlar çalışan annelere çocuk bakımına zaman ayırma adına daha esnek çalışma koşullarının sunulmasının gerekliliğini göstermektedir.

Çalışmada ergenlerin problemlili davranışlarından kurallara karşı gelme davranışının babanın çalışma durumu ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Babası çalışmayan ergenlerin kurallara karşı gelme davranışlarının babası çalışan ergenlere oranla daha belirgin olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. Baba işsiz olduğunda bu durum evlilik üzerinde çok büyük bir baskı yaratır; eşler arasında geçimsizlik baş gösterir ve hem anne hem de babada deresyon belirtileri artar. İşsizliğin aile sistemi üzerindeki etkileri boşanmanın ya da diğer streslerin etkilerine çok benzerdir. Hem anne hem baba çocua karşı davranışlarında daha tutarsız, sevecenlikten daha yoksun olmaya, çocuğu denetlemekte daha yetersiz kalmaya başlar (Conger, Patterson 1995) çocuklar anne babalarının davranışlarındaki bu bozulmaya boşanmadaki gibi tepki gösterirler ve çeşitli belirtiler sergilerler; bazen depresyon, saldırganlık ve suçla yönelim de bunlara dahil olabilir. Genellikle okul performansı düşer (Lorenz, Simpson 1994) Literatür bu araştırmadaki bulguları doğrular niteliktedir. İşsizlik gibi

ekonomik bir etkenin yani aile dışındaki bir olayın, anne babanın kabul reddi üzerinde ne kadar etkili olabileceğine ilişkinde iyi bir örnektir.

Yukarıdaki annenin çalışması, babanın işsizlik durumu ile ilgili bulgular göz önünde bulundurulduğunda yaşayabilecek ekonomik güçlüklerin, yoksulluğun anne babaların çocuklarıyla etkileşimi de işçi yada orta sınıf ailelerden farklıdır. Yoksulluk düzeyindeki anne babalar çocuklarıyla daha az konuşur, onlara daha az kitap okurlar, yaşlarına uygun daha az oyuncak alırlar ve zihinsel olarak uyarıcı etkinliklerde daha az zaman geçirirler; çocuğa karşı daha soğuk, daha katı olurlar ve fiziksel disipline daha çok başvurular (Dodge 1994, Evans 2004). Yoksul ailelerde anne babaların ihmalci ya da ototriner olma eğilimleri daha yüksek, açıklayıcı-otoriter olma eğilimleri daha düşüktür.

Çalışmadan elde edile bulgulara ek olarak; araştırmacıların vurguladığı çocuk yetiştirme tarzının kültürel olarak farklılaştığı ve bunun çocuğun ebeveyn kabul-ret algısı ile problemleri davranışları üzerinde farklı sonuçlar doğurduğu düşüncesi çerçevesinin de bu tür çalışmalarda göz önünde bulundurulması önemlidir. Sıcaklık ve sevginin ebeveynin kabul edici algılanmasında önemli bir rolü olduğunun bilinmesiyle birlikte, Kağıtçıbaşı'nın (1990) yaptığı araştırmada Türk kültürüne mensup ailelerin çocuklarına sevgi gösterirken aynı zamanda kontrolcü ebeveynlik sergiledikleri görülmüştür. Yapılan diğer araştırmalarda ise kontrolcü yaklaşım sergileyen ailelerin çocuklarında depresyon, anksiyete, somatizasyon ve olumsuz benlik algısı gibi davranış ve düşünce bozuklarının görüldüğü bulunmuştur. Bu araştırmalara göre, kısıtlayıcı kontrol davranışıyla karşılaşan ergenlerde hostilite ve davranış bozukluğu sorunları artmaktadır (Kındap, Sayıl ve Kumru, 2008). Bu bağlamda, çalışmadan elde edilen sonuçlar sevgi ve kontrolün bir arada görüldüğü Türk ailelerinde ergenlerin sevgi faktöründen dolayı ebeveynlerini kabul edici algılarken, kontrol faktöründen dolayı problemleri davranış sergileme eğilimlerinin arttığı şeklinde yorumlanabilir. Bu durumda literatür ile olan farklılaşma kültürler arası farklılıkların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kağıtçıbaşı'nın (1990) önermesine benzer olarak ebeveyn bağlanma stillerinin de elde edilen sonuç üzerinde etkisi olduğu düşünülmektedir. Bolattekin (2014) yaptığı araştırmada farklı bağlanma stillerine sahip ebeveynlerin çocuklarında problemleri davranış gösterme eğilimlerinin de farklılaştığını ortaya koymuştur. Buna göre saplantılı ve korkulu bağlanan ebeveynlerin çocuklarında çeşitli davranış

problemlerine rastlanılmaktadır. Bu bağlanma stilleri çocuk tarafından ailenin kabul edici olarak algılanmasını sağlarken, neden olduğu yanlış ebeveynlik stilleri açısından çocuğun problemleri davranış geliştirme eğilimini artırdığı şeklinde yorumlanabilir.

Bütün bunlarla birlikte Rohner ve arkadaşları (2005) ebeveyn kabul-ret kuramına bağlı olarak gelişen kişilik boyutlarıyla ilgili olarak, kişiliğin duygusal, biyolojik ve öğrenme yoluyla da geliştiğini belirtmiştir. Buna göre ailesini reddedici algılayan bireylerde anksiyete ve güvensizlik hisleri artmaktadır. Bunun sonucunda ise kişi bu olumsuz hisleri azaltmak ve ailesi tarafından kabul edilebilmek adına belirli ölçüde daha olumlu davranışlar göstermektedir.

Çalışmada ergenlerin ebeveynlerine ait kabul-ret algıları incelenmesine rağmen ebeveynlerin ebeveynlik stillerine dair bir inceleme yapılmamıştır. Ancak, anne babaların ebeveynlik stilleri ve bağlanma şekilleri gibi diğer faktörlerin çocukların algıları ve davranışları üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir. Bu nedenle gelecek çalışmalarda ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkilerine ve ebeveynlik stillerine dair daha detaylı bir inceleme yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Abbassi, V. (1998). Growth and normal puberty. *Pediatrics (Suppl.)*, 102(2), 507-511.
- Achenbach, T.M. (1983). Manual for the Child Behaviour Checklist/4-18 and Revised Child Behaviour Profile. Burlington VT: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Adams, G.R., Gullota, T. (1983). *Adolescent life experiences*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Allen, J.P., March, P., McFarland, C., McElhaney, K.B., Land, D.J., Jodl, K., Peck, S. (2002). Attachment and autonomy as predictors of the development of social skills

and delinquency during midadolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 70*, 56-66.

Arnett, J. (1991). *Sensation seeking and egocentrism as factors in reckless behaviors among a college age sample*. Society for Research in Child Development, Seattle, WA.

Arnett, J., & Balle-Jensen, L. (1993). Cultural bases of risk behavior. *Child Development, 64*, 1842-1855.

Bagwell, C.L., Newcomb, A.F., Bukowski, W.M. (1994). *Early adolescent friendship as a predictor of adult adjustment: A Twelve-year follow up investigation*. Society for research on Adolescence, San Diego.

Baldwin, M.W. (1992). Relational schemas and the processing of societal information. *Psychological Bulletin, 112*, 461-484.

Baldwin, S., Hoffman, J.P. (2002). The Dynamics of self-esteem: A growth curve analysis. *Journal of Youth and Adolescence, 31*, 101-113.

Batool, S., Najam, H. (2009). *Relationship between perceived parenting style, perceived parental acceptance-rejection (PAR) and perception of god among young adults*. Quaide-azam University, Islamabad, Pakistan.

Baumesiter, R.F., Leary, M.R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117*, 497-529.

Bayar, N., Sayıl, M. (2005). Brief report: Risk taking behaviors in a non-western urban adolescent sample. *Journal of Adolescence, 28*, 671-676.

Berndt, T.J., Perry, T.B. (1990). Distinctive features and effects of friendship in early adolescent friendships. In R. Mon-teyamor (Ed.), *Advances in adulthood research* (sf. 269-287). Greenwich, CT: JAI Press.

Berry, J.W., Poortinga, Y.H. (2006). Cross-cultural theory and methodology. In J. Georgas, J.W Berry, F.J.R. vander Vijver, C. Kagitcibasi, & Y.H. Poortinga (Eds.), *Families across cultures: A 30-Nation Psychological Study* (pp.51-71). Cambridge University Press.

- Bierman, A. (2005). The effects of childhood maltreatment on adult religiosity and spirituality: Rejecting god the father because of abusive fathers? *Journal of the Scientific Study of Religion*, 44(3), 349-359.
- Bircan, S., Erden, G. (2011). Madde bağımlılığı: Aile ile ilgili olası risk faktörleri, algılanan ebeveyn kabul-reddi ve çocuk yetiştirme stilleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 18(3), 211-222.
- Bjorklund, D.F., Pellegrini, A.D. (2002). *The origins of human nature: Evolutionary developmental psychology*. Washington, D.C.: APA Books.
- Bolattekin, A. (2014). Anne-Babanın Bağlanma Stilleri, Anne-Baba Tutumları ve Çocuklarındaki Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bosma, H.A., Kunnen, E.S. (Eds.) (2001). *Identity and emotion*. New York: Cambridge University Press.
- Bowlby, J. (1973). Attachment and Loss. *Vol. I. Attachment*, Australia, Pimlico.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory*. Londra: Routledge.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and by design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In *International Encyclopedia of Education, Vol. 3* (2nd ed.; pp 1643-1647). Oxford, England: Elsevier Sciences, Ltd.
- Buhrmester, D. (1998). Need fulfillment interpersonal competence, and the developmental contexts of early adolescent friendship. In W.M. Bukowski & A.F. Newcomb (Eds.), *The company they keep: Friendship in childhood and adolescence*. New York: Cambridge University Press.
- Buhrmester, D., Furman, W. (1987). The development of companionship and intimacy. *Child Development*, 58, 1101-1113.

- Buhrmester, D., Carbery, J. (1992). *Daily patterns of self-disclosure and adolescent adjustment*. Society for Research on Adolescence, Washington, DC.
- Bukowski, W.M., Gauze, C., Hoza, B., Newcomb, A.F. (1993). Differences in consistency between same-sex and other-sex peer relationships during early adolescence. *Developmental Psychology*, 2, 255-263.
- Bumpus, M.F., Crouter, A.C., McHale, S.M. (2001). Parental autonomy granting during adolescence: Exploring gender differences in context. *Developmental Psychology*, 37, 161-173.
- Byrnes, J.P. (1997). *The nature and development of decision making*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Byrnes, J.P. (2001a). *Cognitive development and learning in instructional contexts (2nd ed.)*. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.
- Byrnes, J.P. (2001b). *Minds, brains, and education: Understanding the psychological and educational relevance of neuroscientific research*. New York: Guilford Press.
- Byrnes, J.P. (2003). Cognitive development during adolescence. In G. Adams & M. Berzonsky (Eds.), *Blackwell handbook of adolescence*. Malden, MA: Blackwell.
- Cassidy, J., Shaver, P.R. (Eds.) (1999). *Handbook of attachment: theory, research, and clinical applications*. New York: Guilford.
- Chen, X., & Rubin, K. H. (1994). Family Conditions, Parental Acceptance, and Social Competence and Aggression in Chinese Children. *Social Development*, 3(3), 269-290.
- Claes, M.E. (1992). Friendship and personal adjustment during adolescence. *Journal of Adolescence*, 15, 39-55.
- Clausen, J.A. (1972). The life course of individuals. In M. W. Riley, M. Johnson, & A. Foner (Eds.), *Aging in Society*, 3. New York: Russell Sage Foundation.
- Conger, J.J., Petersen, A.C. (1991). *Adolescence and youth (4th ed.)*. New York: Harper Collins.

Cooper, C.R., Grotevant, H.D., Moore, M.S., Condon, S.M. (1982). . (1982). *Family support and conflict: Both foster adolescent identity and role taking*. American Psychological Association, Washington, DC.

Cooper, C.R., Grotevant, H.G. (1989). *Individuality and connectedness in the family and adolescent's self and relational competence* .Society for Research in Child Development, Kansas City.

Cournoyer, D.E. (2000). Universalist research: Examples drawn from the methods and findings of parental acceptance/rejection theory. *International perspectives on human development*, 213-232.

Courtois, C.A. (2004). Complex trauma, complex reactions: Assessment and treatment. *Psychotherapy*, 41, 412-425.

Crick, N.R., Dodge, K.A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115, 74-101.

Crystal, D.S., Chen, C., Fuligini, A.J., Stevenson, H., Hus, C., Ko, H., Kitamura, S. ve Kimura, S. (1994). Psychological maladjustments and academic achievement: A cross-cultural study of Japanese, Chinese, and American high school students. *Child Development*, 65, 738-753.

Dickie, J.R., Eshleman, A.K., Merasco, D.M., Shepard, A., Venderwilt, M., Johnson, M. (1997). Parent-child relationships and children's images of God. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36, 25-43.

Dorn, L.D., Lucas, F.L., (1995). *Do hormone-behavior relations vary depending upon the endocrine and psychological status of the adolescent?* Society for research in Child Development, Indianapolis.

Douchis, J.Z., Hayden, H.A., Wilfley, D.E. (2001). Obesity, body image, and eating disorders in ethnically diverse children and adolescents. In J.K. Thompson & L. Smolak (Eds.), *Body image, eating disorders, and obesity in youth: Assessment, prevention, and treatment*. Washington, DC: American Psychological Association.

Dryfoos, J.G. (1998). *Safe passage: Making it through adolescence in a risky society*. New York: Oxford University Press.

- Dwairy, M. (2009). Parental Acceptance-Rejection: A Fourth Cross-Cultural Research on Parenting and Psychological Adjustment of Children. *Journal of Child and Family Studies*, 19, 30-35.
- Eccles, J., Midgley, C., Wigfield, A., Buchanan, C.M., Reuman, D., Flanagan, C., MacIver, D. (1993). Development during adolescence: The impact of stage-environment fit on young adolescents' experiences in school and families. *American Psychologist*, 2, 90-101.
- Eccles, J., Wigfield, A., Brynes, J. (2003). Cognitive development in adolescence. In I.B. Weiner (Ed.), *Handbook of psychology (Vol. VI)*. New York: Wiley.
- Eccles, J.S., Midgley, C., Wigfield, A., Buchanan, C.M., Reuman, D., Flanagan, C., MacIver, D. (1993). Development during adolescence: the impact of stage-environment fit on young adolescents' experiences in schools and in families. *American Psychologist*, 48, 90-101.
- Eisenberger, N.I. (2012). Broken hearts and broken bones: A neural perspective on the similarities between social and physical pain. *Current Directions in Psychological Science*, 21, 42-47.
- Eisenberger, N.I., Leiberman, M.D., Williams, K. D. (2003). Does rejection hurt? An fMRI study of social exclusion. *Science*, 302, 290-292.
- Ennett, S., Bauman, K. (1996). Adolescent social networks: School, demographic, and longitudinal considerations. *Journal of Adolescent Research*, 11, 194-215.
- Enright, R.D., Lapsley, D.K., Dricas, A.S., Fehr, L.A. (1980). Parental influence on the development of adolescent autonomy and identity. *Journal of Youth and Adolescence*, 9, 529-546.
- Elkind, J. (1968). Cognitive development in adolescence. In J.F. Adams (Ed.), *Understanding adolescence*. Boston: Allyn & Bacon.
- Elkind, J. (1969). Egocentrism in adolescence. In R.W. Grinde (Ed.), *Studies in adolescence (2nd ed.)*. New York: Macmillan.
- Elkind, D. (1976). *Child development and education: A Piagetian perspective*. New York: Oxford University Press.

- Elliott, K.J., Lambourn, A.J. (1999). Sex, drugs and alcohol: Two peer-led approaches in Tamaki/makaurau/Auckland, Aotearoa/New Zealand. *Journal of Adolescence*, 22, 503-513.
- Epstein, S. (1994). Integration of the cognitive and the psychodynamic unconscious. *American Psychologist*, 49, 709-724.
- Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth in crisis*. New York: Norton.
- Erkman, F. (2003). Turkish Childrens' Perception of Parental Warmth, Corporal Punishment and Psychological Adjustment. *SCCR 32nd Annual Meeting*, Charleston South Carolina.
- Erol N. ve Şimşek, Z. (2010). *Okul Çağı Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçekleri El Kitabı: Achenbach Ampirik Temelli Değerlendirme Sistemi (ASEBA)*. Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Eryavuz, A. (2006). *Çocuklukta algılanan ebeveyn kabul veya reddinin yetişkinlik dönemi yakın ilişkileri üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ege Üniversitesi.
- Fisher, H., Aron, A., Brown, L. (2005). Romantic love: An fMRI study of a neural mechanism for mate choice. *Journal of Comparative Neurology*, 439, 58-62.
- Flannery, D.J., Rowe, D.C., Gulley, B.L. (1993). Impact of pubertal status, timing, and age on adolescent sexual experience and delinquency. *Journal of Adolescent Research*, 8, 21-40.
- Furman, W., Buhrmester, D. (1992). Age and sex differences in perceptions of networks of personal relationships. *Child Development*, 63, 103-115.
- Gardner, H. (1982). *Developmental psychology (2nd ed.)*. Boston: Little, Brown.
- Ge, X., Conger, R.D., Elder G.H. (2001). Pubertal transition, stressful life events, and the emergence of gender differences in adolescent depressive symptoms. *Developmental Psychology*, 37, 404-417.
- Gibbons, F.X., Gerrard, M. (1995). Predicting young adults' health risk behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 505-517.

- Graber, J.A., Lewinsohn, P.M., Seeley, J.R., Brooks-Gunn, J. (1997). Is psychopathology associated with the timing of pubertal development? *Journal of the Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 1768-1776.
- Greene, K., Krccmar, M., Walters, L.H., Rubin, D.L., Hale, J.A.L. (2000). Targeting adolescent risk-taking behaviors: the contributions of egocentrism and sensation-seeking. *Journal of Adolescence*, 23, 439-461.
- Gross, R.T. (1984). Patterns of maturation: Their effects on behavior and development. In M.D. Levine, P. Satz (Eds.), *Middle childhood: Development and dysfunction*. Baltimore: University Park Press.
- Goertzel, V., Goertzel, M.G. (1962). *Cradles of eminence*. Boston: Little, Brown.
- Goldstein, S.E., Davis-Kean, P.E., Eccles, J.S. (2005). Parents, peers, and problem behavior: a longitudinal investigation of the impact of relationship perceptions and characteristics on the development of adolescent problem behavior. *Developmental Psychology*, 41, 401-413.
- Gonzalez, J., Field, T., Yando, R., Gonzalez, K., Lasko, D., Bendell, D. (1994). Adolescents' perceptions of their risk-taking behavior. *Adolescence*, 29, 701-709.
- Gullone, E., Moore, S., Moss, S., Boyd, C. (2000). The adolescent risk-taking questionnaire: Development and psychometric evaluation. *Journal of Adolescent Research*, 15, 231-250.
- Hall, G.S. (1904). *Adolescence: Its psychology and its relations to physiology, anthropology, sex, crime, religion and education (Vol. 1)*. New York: Appleton Century Crofts.
- Hamburg, D.A. (1997). Toward a strategy for healthy adolescent development. *American Journal of Psychiatry*, 154, 7-12.
- Hansen, D.J., Giacoletti, A.M., Nangle, D.W. (1995). Social interactions and adjustment. In V.B. Van Hasselt & M. Hersen (Eds.), *Handbook of adolescent psychopathology: A guide to diagnosis and treatment*. New York: Lexington Books.
- Harris, A.E., Curtin, L. (2002). Parental perceptions, early maladaptive schemas and depressive symptoms in young adults. *Cognit Ther and Res*, 26, 405-16.

Harris, J.R., Liebert, R.M. (1991). *The child: A contemporary view of development* (3rd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Harrell, J.S., Bangdiwala, S.I., Deng, S., Webb, J.P., Bradley, C. (1998). Smoking initiation in youth: The roles of gender, race, socioeconomics, and developmental status. *Journal of Adolescent Health, 23*, 271-279.

Hofmann, A.D., Greydanus, D.E. (1997). *Adolescent medicine*. Stamford, CT: Appleton & Lange.

Howe, M.J.A. (1982). Biographical evidence and the development of outstanding individuals. *American Psychologist, 37*, 1071-1081.

Inoff-Germain, G., Arnold, G.S., Nottelmann, E.D., Susman, E.J., Cutler, G.B., Chrousos, G.P. (1988). Relations between hormone levels and observational measures of aggressive behavior of young adolescents in family interactions. *Developmental psychology, 24*, 124-139.

Işık, B. (2010). *Algılanan Ebeveyn Kabul/Red/Kontrol Kişilik Özellikleri ve Baş Etme Stratejilerinin Psikolojik Yakınmalar Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi. ODTÜ. Ankara.

İlden Koçkar, A. (2006). *Parental acceptance-rejection, self-esteem and psychological adjustment: Children with learning disabilities as compared to children with insulin dependent diabetes mellitus*. Doctor of philosophy thesis. Middle East Technical University.

Jacobs, J.E., Potenza, M. (1990). *The use of decision-making strategies in late adolescence*. Society for Research in Adolescence, Atlanta.

Jacobs, J.E., Klaczynski, P.A. (2002). The development of judgment and decision making during childhood and adolescence. *Current Directions in Psychological Science, 11*, 145-149.

Jaffe, M.L. (1998). *Adolescence*. New York: Wiley.

Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health, 12*, 597-605.

- Kagan, J. (1974). The psychological requirements for human development. In N.B. Talbot (Ed.), *Raising children in modern America: Problems and prospective solutions*. (sf. 86-97). Boston, MA: Little, Brown, & Co.
- Kagan, J. (1978). The parental love trap. *Psychology Today*, 12, 54-61.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan, Aile, Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Karasar, N. (1994). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (5. Baskı). Ankara: Nobel yayın.
- Kann, L., Kinchen, S. A., Williams, B. I., Ross, J. G., Lowry, R., Grunbaum, J. A. ve Kardiner, A. (1939). *The Individual and his society*. New York: Columbia University Press.
- Kardiner, A. (1945a). The concept of basic personality structure as an operational tool in the social sciences. In R. Linton (Ed.) *The Science of man in the world crisis* (pp. 102-122). N.Y.: Viking Fund.
- Kardiner, A. (1945b). *The Psychological frontiers of society*. New York: Columbia University Press.
- Kazel, Y. (2001). *Erinlik grubu öğrencilerinin risk almaya yönelik davranışı ve öğretmenlerinin algılaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Keating, D.P. (1990). Adolescent thinking. In S.S. Feldman & G.R. Elliott (Eds.), *at the threshold: The developing adolescence*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kerr, M., Stattin, H., Biesecker G, Ferrer-Wreder, L. (2003). Relationships with parents and peers in adolescence. In I.B. Weiner, R.M. Lerner, M.A. Easterbrooks, & J. Mistry (Eds.), *Handbook of psychology, Vol. 6, Developmental Psychology*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Khaleque, A. (2007). Parental Acceptance-Rejection Theory: Beyond Parent-Child Relationship. *International Society for Interpersonal Acceptance-Rejection: 1(1)*, 2-4
- Khaleque, A., Rohner, P.R. (2001). Reliability of the Perceived Parental Control Scale: A Meta-Analysis Across Ethnic Groups. *Center of Parental Acceptance and Rejection, School of Family Studies, University of Connecticut*.

Khaleque, A., Rohner, P.R. (2002). Perceived Parental Acceptance-Rejection and Psychological Adjustment: A Meta-Analysis of Cross Cultural and Intracultural Studies. *Journal of Marriage and the Family*, 64, 54-64.

Kındap, Y., Sayıl, M. Ve Kumru, A. (2008). Anneden algılanan kabulün niteliği ile ergenin psikososyal uyumu ve arkadaşlıkları arasındaki ilişki: Benlik değerinin aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(61), 92-107.

Kıran-Esen, B. (2003). Akran baskısı, akademik başarı ve yaş değişkenlerine göre lise öğrencilerinin risk alma davranışının yordanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 79-85.

Kim, K., Cain, K., McCubbin, M. (2006). Maternal and Paternal Parenting, a Culturation and Young Adolescents Psychological Adjustment in Korean American Families. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 19, 112-129.

Kipke, M. (1999). *Adolescent development and the biology puberty: Summary of a workshop on new research (Ed.)*. Washington, DC: National Academy Press.

Klein, J.D., Brown, J.D., Childers, K.W., Oliveri, J., Porter, C. ve Dykers, C. (1993). Adolescents' risky behavior and mass media use. *Pediatrics*, 92, 24-31.

Koff, E., Rierdan, J. (1995). Preparing girls for menstruation: Recommendations from adolescent girls. *Adolescence*, 30, 795-811.

Kolbe, L. J. (2000). *Youth Risk Behavior Surveillance, United States, 1999. June 9, Vol. 49*, pp. 1-96. Atlanta, GA: Centers for Disease Control and Prevention.

Köseoğlu, A. (2013). *İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin algıladıkları ebeveyn kabul-ret düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kuhn, D. (2000). Adolescent thought processes. In A. Kazdin (Ed.), *Encyclopedia of psychology*. Washington, DC & New York: American Psychology Assosiation and Oxford University Press.

Larson, R.W. (1999). Unpublished review of J.W. Santrock's *Adolescence, 8th ed.* (New York: McGraw-Hill).

- Leary, M.R. (1999). Making sense of self-esteem. *Current Directions in Psychological Science*, 8, 32-35.
- Leventhal, A. (1994). *Peer conformity during adolescence: An integration of developmental, situational, and individual characteristics*. Society for Research on Adolescence, San Diego.
- Lila, M., Garcia, F., Garcia, E. (2007). Perceived Paternal and Maternal Acceptance and Children's Outcomes in Colombia. *Social Behavior and Personality: 35(1)*, 115-124
- Lumley, M.N., Harkness, K.L. (2007). Specificity in the relations among childhood adversity, early maladaptive schemas, and symptom profiles in adolescent depression. *Cognit Ther and Res*, 31, 639-57.
- Mash, E.J., Wolfe, D.A. (2005). *Abnormal child psychology (3. baskı)*. USA: Wadsworth.
- Masten, A.S. (2001). Ordinary magic: Resilience process in development. *American Psychologist*, 56, 227-238.
- Marcia, J.E. (1980). Ego identity development. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of adolescent psychology*. New York: Wiley,
- Marcia, J.E. (1994). The empirical study of ego identity. In H.A. Bosma, G. Graafsma, H.D. Grotevant, & D.J. De Levita (eds.), *Identity development*. Newbury Park, CA: Sage.
- Markus, H., Nurius, P. (1986). Possible selves. *American Psychologist*, 41, 954-969.
- McLellan, J.A., Haynie, D., Strauss, D. (1993). *Membership in high school crowd clusters and relationships with family and friends*. Society for Research in Child Development, New Orleans, LA.
- Mead, M. (1928). *Coming of age in Samoa: A psychological study of primitive youth for Western civilization*. New York: Morrow Quill Paperbacks.
- Micucci, J.A. (1998). *The adolescent in family therapy: Breaking the cycle of conflict and control*. New York: Guilford.

Moore, K., Manlove, J., Terry-Humen, M., Williams, S., Papillo, A., & Scarpa, J. (2001). *Child trends facts at a glance*. Washington, DC: Child Trends.

Moran, B.L. ve DuBois, D.L. (2002). Relation of social support and self-esteem to problem behavior: *Investigation of Differing Models*. *Journal of Early Adolescence*, 22, 407-435.

Moshman, D. (1999). *Adolescent psychological development: Rationally, morality, and identity*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Mounts, N.S. (2002). Parental management of adolescent peer relationships in context: the role of parenting style. *Journal of Family Psychology*, 16, 58-69.

Newman, P.R. (1982). The peer group. In B.B. Wolman (Ed.), *Handbook of developmental psychology* (sf. 526-536). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Nottelmann, E.D., Susman, E.J., Blue, J.H., Inoff-Germain, G., Dorn, L.D., Loriaux, D.L., Cutler, G.B., Chrousos, G.P. (1987). Gonadal and adrenal hormone correlates of adjustment in early adolescence. In R.M. Lerner ve T.T. Foch (Eds.), *Biological-psychological interactions in early adolescence*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Offer, D., Ostrov, E., Howard, K.I. ve Atkinson, R. (1988). *The teenage World: Adolescents' self image in ten countries*. New York: Plenum.

Overton, W.F., Brynes, J.P. (1991). Cognitive development. In R.M. Lerner, A.C. Petersen, and J. Brooks-Gunn (Eds.), *Encyclopedia of adolescence (Vol. 1)*. New York: Garland.

Özyavru, N.C. (2008). *İlköğretim ve lise öğrencilerinin ağabey veya ablalarıyla ilişkide algıladıkları kabul-reddin anne-baba kabul-reddi, psikolojik uyum, aile-içi çatışma ve eş kabul-reddi ile ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi.

Paikoff, R.L., Brooks-Gunn, J. (1991). Do parent-child relationships change during puberty? *Psychological Bulletin*, 110(1), 47-66.

Paikoff, R.L., Buchanan, C.M., Brooks-Gunn, J. (1991). Hormone-behavior links at puberty, methodological links in the study of. In R.M. Lerner, A.C. Petersen, J. Brooks-Gunn (Eds.), *Encyclopedia of adolescence*. New York: Garland.

- Perry, C.L. (2000). Preadolescent and adolescent influences on health. In B.D. Smedley, S.L. Syme (Eds.), *Promoting health: Intervention strategies from social and behavioral research*. Washington: National Academy Press.
- Petersen, A.C. (1979). Can puberty come any faster? *Psychology Today*, sf.45-56.
- Pettingill, S.M., Rohner, R.P. (1985). Korean-American adolescents' perceptions of control, parental acceptance-rejection and parent-adolescent conflict. In I.R. Lagunes, Y.H. Poortinga (Eds.), *From a different perspective: Studies of behavior across culture*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. New York: International Universities Press.
- Piaget, J. (1967). *Six psychological studies*. New York: Random House.
- Plomin, R. (1993). *Human behavioral genetics and development: An overview and update*. Society for Research in Child Development, New Orleans.
- Pollack, W., Shuster, T. (2000). *Real boys' voices*. New York: Random House.
- Ponton, L.E. (1997). *The romance of risk: Why teenagers do the things they do*. New York: Basic Books.
- Potvin, L., Champagne, F., Laberge-Nadeau, C. (1988). Mandatory driver training and road safety: The Quebec experience. *American Journal of Public Health*, 78, 1206-1212.
- Powers, S.I., Hauser, S.T. ve Kilner, L.A. (1989). Adolescent mental health. *American Psychologist*, 44, 200-208.
- Prinstein, M.J., Boegers, J., Spirito, A. (2001). Adolescents' and their friends' health-risk behavior: Factors that alter or add to peer influence. *Journal of Pediatric Psychology*, 26, 287-298.
- Robins, R.W., Trzesniewski, K.H., Tracey, J.L., Potter, J., Gosling, S.D. (2002). Age differences in self-esteem from age 9 to 90. *Psychology and Aging*, 17, 423-434.
- Rohner, R.P. (1976). *They love me, they love me not: A Worldwide study of the effects of parental acceptance and rejection*. New Haven, CT: HRAF Press.

- Rohner, R.P. (1984). *Handbook for the study of Parental Acceptance and Rejection*. Center for the Study of Parental Acceptance and Rejection, University of Connecticut at Storrs.
- Rohner, R.P. (1986). *The warmth dimension: Foundations of parental acceptance-rejection theory*. Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.
- Rohner, R.P. (2000). *Glossary of significant concepts in parental acceptance-rejection theory*. (Online at babylon.com).
- Rohner, R.P. (2004). The Parental Acceptance and Rejection Syndrome: Universal Correlates of Perceived Rejection. *American Psychologist*, 59, 830-840.
- Rohner, R.P., Britner, P.A. (2002). Worldwide Mental Health Correlates of Parental Acceptance-Rejection: Review of Cross Cultural and Intracultural Evidence. *Cross-Cultural Research*, 36, 16-47.
- Rohner, R.P., Khaleque, A., Cournoyer, D.E. (2005). Parental acceptance-rejection: Theory, methods, cross-cultural evidence, and implications. *Ethos*, 33(3), 299-334.
- Rohner, R.P., Rohner, E.C. (1980). Antecedents and consequences of parental rejection: A theory of emotional abuse. *Child Abuse & Neglect*, 4, 189-198.
- Rohner, R.P., Rohner, E.C. (1981). Parental acceptance-rejection and parental control: Cross-cultural codes. *Ethnology*, 20(3), 245-260.
- Rothbaum, F., Poll, M., Azuma, H., Miyake, K., Weisz, J. (2000). The development of close relationships in Japan and the United States: Paths of symbiotic harmony and generative tension. *Child Development*, 71, 1121-1142.
- Santrock, J.W. (2004). *Life-span development (9th Ed.)*. New York: McGraw Hill Companies.
- Savin-Williams, R.C., Berndt, T.J. (1990). Friendship and peer relations. In S.S. Feldman & G.R. Elliot (Eds.), *At the threshold: The developing adolescent*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Shah, R., Waller, G. (2000). Parental style and vulnerability to depression: The role of core beliefs. *J Nerv Ment Dis*, 188, 19-25.

- Smith, T.E. (1997). Adolescent gender differences in time alone and time devoted to conversation. *Adolescence*, 26, 83-87.
- Smollar, J., Youniss, J. (1989). Transformations in adolescents perceptions of parents. *International Journal of Behavioral Development*, 12, 71-84.
- Somerfield, M.R., McCrae, R.R. (2000). Stress and coping research: Methodological challenges, theoretical advances, and clinical applications. *American Psychologist*, 55, 620-625.
- Sorensen, R.C. (1973). *Adolescent sexuality in contemporary America*. New York: World.
- Squire, S., Stein, A. (2003). Functional MRI and parental responsiveness: A new avenue into parental psychopathology and early parent-child interactions? *British Journal of Psychiatry*, 183, 481-483.
- Sroufe, L.A. (2001). From infant attachment to adolescent autonomy: Longitudinal data on the role of parents in development. In J. Borkowski, S. Ramey, & M. Bristol-Power (Eds.), *Parenting and your child's World*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Stein, J.H., Reiser, L.W. (1994). A study of White middle-class adolescent boys' responses to "semenarche" (the first ejaculation). *Journal of Youth and Adolescence*, 23, 373-384.
- Striegel-Moore, R.H., Cachelin, F.M. (1999). Body image concerns and disordered eating in adolescent girls: Risk and protective factors. In H.G. Johnson, M.C. Roberts & J. Worell (Eds.), *Beyond appearance: A New look at adolescent girls*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Sullivan, H.S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. New York: W. W. Norton.
- Sullivan, K., Sullivan, A. (1980). Adolescent-parent separation. *Developmental Psychology*, 16, 93-99.
- Susman, E.J., Murowchick, E., Worrall, B.K., Murray, D.A. (1995). *Emotionally, adrenal hormones, and context interactions during puberty and pregnancy*. Society for Research in Child Development, Indianapolis.

Susman, E.J., Dorn, L.D., Schiefelbein, V.L. (2003). Puberty, sexuality, and helath. In I.B. weiner (Ed.). *Handbook of psychology (Vol. VI)*. New York: Wiley.

Swanson, H.L. (1999). What develops in working memory? A life span perspective. *Developmental Psychology*, 35, 986–1000.

Şimşek, Z., Erol, N., top, D. ve Özer Özcan, Ö. (2008). Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergenlerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örnekleme Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 235-256.

Tanner, J.M. (1978). *Foetus into man: Physical growth from conception to maturity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Thiele, S.H. (2007). *Developing a healing god image: Young adults' reflections on paternal relational patterns as predictors of god image development during adolescence*. Yayınlanmamış doktora tezi. New Orleans Baptist Theological Seminary.

Tilton-Weaver, L.C., Galambos, N. L. (2003). Adolescents' characteristics and parents' beliefs as predictors of parents' peer management behaviors. *Journal of Research on Adolescence*, 13, 269-300.

Toran, M. (2005). Farklı Sosyo-kültürel Düzeylere Sahip Ailelerin Çocuklarını Kabullenme ve Reddetme Davranışlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

van der Kolk, B.A. (2010). *Developmental trauma disorder: Towards a relational diagnosis for children with complex trauma histories*. Yayınlanmamış makale.

Waterman, A.S. (1992). Identity as an aspect of optimal psychological functioning. In G.R. Adams, t.P. Gullota, & R. Montemayor (Eds.), *Adolescent identity formation*. Newbury Park, CA: Sage.

Whiting, J.W.M., Child, I.L. (1953). *Child training and personality*. New Haven, CT: Yale University Press.

Wilson, R.S., Boyle, P.A., Levine, S.R., Yu, L., Anagnos, S.E., Buchman, A.S., Schneider, J.A., Bennett, D.A. (2012). Emotional neglect in childhood and cerebral infarction in older age. *Neurology*, 75, 1534-1539.

- Yılmaz, B. (2007). *Sosyal Kaygı, Ergenlerin Algıladıkları Ebeveynler Arası Çatışma ve Ebeveyn Reddi ile Anlamak*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, T. (2000). *Ergenlikte risk alma davranışlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yin, Y., Buhrmester, D., Hibbard, D. (1996). *Are there developmental changes in the influence of relationships with parents and friends on adjustment during early adolescence?* Society for Research on Adolescence, Boston.
- Young, J.E. (1999). *Cognitive Therapy for Personality Disorders: A Schema-focused Approach*. Sarasota Professional Resource Press.
- Young, J.E., Klosko, J.S., Weishaar, M.E. (2003). *Schema Therapy: A Practitioner's Guide*. New York The Guilford Press.
- Zald, D.H., Iacono, W.G. (1998). The development of spatial working memory abilities. *Developmental Neuropsychology*, 14, 563–578.
- Zimmer-Gemback, M.J., Collins, W.A. (2003). Autonomy development during adolescence. In G. Adams & M. Berzonsky (Eds.), *Blackwell handbook of adolescence*. Malden, MA: Blackwell.

EKLER

EK 1: Kişisel Bilgi Formu

ÖZGEÇMİŞ

2000 yılında 19 Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji bölümünden mezun oldu. Mezun olduktan hemn sonra Milli Eğitim bakanlığına Rehber Öğretmen olarak atandı. Bugüne kadar ilköğretim ve liselerde rehber öğretmen olarak çalıştı. Çocuk gelişimi ve psikolojisi ile ilgili birçok eğitim aldı. Bu eğitimler içerisinde çocuk psikodinamik değerlendirmesi eğitiminin yanı sıra; projektif testler, gelişim testleri, nörolojik testler ve zekâ testleri eğitimleri yer almaktadır. Ayrıca, son olarak “oyun terapisi” eğitimi aldı ve halen vakalar üzerinden kendisinden süpervizyon almaya devam ediyor. Çalışmalarını özellikle aile terapisi ve çocuk psikoterapisi üzerine younlaştırmıştır.

EK 2: Demografik bilgi formu

Kişisel Bilgi Formu

1. İsim ve Soyad:
2. Sınıf ve şube:
3. Cinsiyet: 1.Kız: _____ 2.Erkek _____
4. Anneniz hayatta mı? Evet () Hayır ()
5. Babanız hayatta mı? Evet () Hayır ()
6. Anne babanız Evli () Boşanmış ()
7. Annenizin Eğitim Düzeyi
 1. () Okuryazar değil.
 2. () Okuryazar (ilkokul mezunu değil)
 - 3.() ilkokul mezunu
 - 4.() Lise mezunu
 - 5.() Ortaokul mezunu
 - 6.() Yüksek okul mezunu
 - 7.() Üniversite mezunu
- 8.Babanızın Eğitim Düzeyi
 1. () Okuryazar değil.
 2. () Okuryazar (ilkokul mezunu değil)
 - 3.() ilkokul mezunu
 - 4.() Lise mezunu
 - 5.() Ortaokul mezunu
 - 6.() Yüksek okul mezunu
 - 7.() Üniversite mezunu
9. Annenizin Mesleği:.....
10. Babanızın Mesleği:.....
11. Kardeş Sayınız:
 1. () Tek çocuğum
 2. () 1 Kardeşim var.
 - 3.() 2 Kardeşim var.
 - 4.() 3 Kardeşim var.
 - 5.() 4 Kardeşim var.

Çocuk Ergen EKRÖ Kısa FormBu sayfada baba çocuk ilişkisini içeren ifadeler kullanılmaktadır. Bu ifadelerin babanızın size olan davranışlarına uygun olup olmadığını düşünün. Her ifadeyi okuduktan sonra o ifade babanızın size olan davranışları konusunda ne kadar doğruysa “Hemen hemen her zaman doğru”, “Bazen doğru”, Nadiren doğru”, veya “Hiçbir zaman doğru değil” şeklinde işaretleyiniz.

	BABAM	Babam için doğru		Babam için doğru değil	
		Hemen hemen her zaman doğru	Bazen doğru	Nadiren doğru	Hiçbir zaman doğru değil
1	Benim hakkımda güzel şeyler söyler.				
2	Bana hiç ilgi göstermez.				
3	Benim için önemli olan şeyleri anlatabilmemi kolaylaştırır.				
4	Hak etmediğim zaman bile bana vurur.				
5	Beni büyük bir baş belası olarak görür.				
6	Kızdığı zaman beni cezalandırır.				
7	Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldür.				
8	Benden hoşlanmıyor gibi.				
9	Yaptığım şeylerle gerçekten ilgilenir.				
10	Bana bir sürü kırıcı şey söyler.				
11	Ondan yardım istediğimde beni duymazlıktan gelir.				
12	Bana istenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu hissettirir.				
13	Bana çok ilgi gösterir.				
14	Beni kırmak için elinden geleni yapar.				
15	Hatırlaması gerekir diye düşündüğüm önemli şeyleri unuttur.				
16	Eğer kötü davranırsam, benden hoşlanmadığını hissettirir.				
17	Bana yaptığım şeylerin önemli olduğunu hissettirir.				
18	Yanlış bir şey yaptığımda beni korkutur veya tehdit eder.				
19	Benim ne düşündüğüme önem verir ve düşündüklerim hakkında konuşmamdan hoşlanır.				
20	Ne yaparsam yapayım diğer çocukların benden daha iyi olduğunu hisseder.				
21	Bana istenmediğimi belli eder.				
22	Beni sevdiğini belli eder.				
23	Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez.				
24	Bana karşı yumuşak ve iyi kalplidir.				

Çocuk Ergen EKRÖ Kısa FormBu sayfada anne-çocuk ilişkisini içeren ifadeler kullanılmaktadır. Bu ifadelerin annenizin size olan davranışlarına uygun olup olmadığını düşünün. Her ifadeyi okuduktan sonra o ifade annenizin size olan davranışları konusunda ne kadar doğruysa “Hemen hemen her zaman doğru”, “Bazen doğru”, Nadiren doğru”, veya “Hiçbir zaman doğru değil” şeklinde işaretleyiniz.

	ANNEM	Annem için doğru		Annem için doğru değil	
		Hemen hemen her zaman doğru	Bazen doğru	Nadiren doğru	Hiçbir zaman doğru değil
1	Benim hakkımda güzel şeyler söyler.				
2	Bana hiç ilgi göstermez.				
3	Benim için önemli olan şeyleri anlatabilmemi kolaylaştırır.				
4	Hak etmediğim zaman bile bana vurur.				
5	Beni büyük bir baş belası olarak görür.				
6	Kızdığı zaman beni cezalandırır.				
7	Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldür.				
8	Benden hoşlanmıyor gibi.				
9	Yaptığım şeylerle gerçekten ilgilenir.				
10	Bana bir sürü kırıncı şey söyler.				
11	Ondan yardım istediğimde beni duymazlıktan gelir.				
12	Bana istenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu hissettirir.				
13	Bana çok ilgi gösterir.				
14	Beni kırmak için elinden geleni yapar.				
15	Hatırlaması gerekir diye düşündüğüm önemli şeyleri unuttur.				
16	Eğer kötü davranırsam, benden hoşlanmadığını hissettirir.				
17	Bana yaptığım şeylerin önemli olduğunu hissettirir.				
18	Yanlış bir şey yaptığımda beni korkutur veya tehdit eder.				
19	Benim ne düşündüğüme önem verir ve düşündüklerim hakkında konuşmamdan hoşlanır.				
20	Ne yaparsam yapayım diğer çocukların benden daha iyi olduğunu hisseder.				
21	Bana istenmediğimi belli eder.				
22	Beni sevdiğini belli eder.				
23	Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez.				
24	Bana karşı yumuşak ve iyi kalplidir.				

EK 7: 6-18 Yaş Çocuklar İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği

ÇOCUK VE ERGEN İÇİN KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Aşağıda gençleri tanımlayan maddelerin bir listesi bulunmaktadır. Her bir madde sizin şu ya da son 6 ay içindeki durumunuzu belirtmektedir. Bir madde sizin için çok ya da sıklıkla doğru ise 2, bazen ya da biraz doğru ise 1, hiç doğru değilse 0 sayılarını yuvarlak içine alarak tüm maddeleri işaretlemeye çalışınız. 0: doğru değil (bildiğinizi kadarıyla) 1: Bazen ya da Biraz doğru 2: Çok ya da sıklıkla doğru

0	1	2	1. Yaşımdan çok daha çocuksu davranırım
0	1	2	2. Anne babamın izni olmadan içki içerim
0	1	2	3. Çok tartışırım
0	1	2	4. Başladığım etkinlikleri (oyunu, dersleri, işleri) bitiremem
0	1	2	5. Hoşlandığım, zevk aldığım çok az şey vardır.
0	1	2	6. Hayvanları severim
0	1	2	7. Övünür, hava atarım
0	1	2	8. Bir konuya odaklanamam, dikkatimi uzun süre toplayamam
0	1	2	9. Kafamdan atamadığım, beni rahatsız eden bazı düşüncelerim vardır (mikrop bulaşma, simetri takıntısı, okul sorunları, bilgisayar gibi)
0	1	2	10. Yerimde sakince oturamam
0	1	2	11. Gereken gayreti göstermeden, sırtımı tamamen büyüklere dayayıp her şeyi onlardan beklerim
0	1	2	12. Yalnızlık hissederim
0	1	2	13. Kafam karışık, zihnim bulanıktır
0	1	2	15. Oldukça dürüstümdür
0	1	2	16. Başkalarına kötü davranırım
0	1	2	17. Çok hayal kurarım
0	1	2	18. Kendime bilerek zarar verdiğim ya da intihar girişiminde bulunduğum olmuştur
0	1	2	19. Hep dikkat çekmeye çalışırım

- 0 1 2 20. Eşyalarımaya zarar veririm
- 0 1 2 21. Başkalarının eşyalarına zarar veririm
- 0 1 2 22. Anne babamın sözünü dinlemem
- 0 1 2 23. Okulda söz dinlemem
- 0 1 2 24. Gerekenden az yerim, iştahsızım
- 0 1 2 25. Başka çocuklarla pek geçinemem
- 0 1 2 26. Hatalı davranışımdayan sonra pişmanlık duymam, oralı olmam
- 0 1 2 28. Ev, okul ya da diğeryerlerde kurallara uymam, karşı gelirim
- 0 1 2 29. Bazı hayvanlardan durumlardan, (yüksek yerler) ya da ortamlardan (asansör karanlık gibi) korkarım (okulu katmayınız)
-
- 0 1 2 30. Okula gitmekten korkarım
- 0 1 2 31. Kötü bir şey düşünebileceğim ya da yapabileceğimden korkarım
- 0 1 2 32. Kusursuz, dört dörtlük ve her konuda başarılı olamam gerektiğine inanırım
- 0 1 2 33. Kimsenin beni sevmediği hissine kapılırım
- 0 1 2 34. Başkalarının bana karşı olduğu, zarar vermeye ya da açığımyakalamaya çalıştığı hissine kapılırım
- 0 1 2 35. Kendimi değersiz, önemsiz, yetersiz hissederim
- 0 1 2 36. Bir yerlerimi kaza ile sık sık incitirim
- 0 1 2 37. Çok kavga çıkarırım, kavgaya karışırım
- 0 1 2 38. Benimle çok dalga geçilir, bana çok sataşılır
- 0 1 2 39. Başı belada olan kişilerle dolaşırım
- 0 1 2 40. Başkalarının işitmediği sesler ve konuşmalar işitirim
- 0 1 2 41. Düşünmeden hareket ederim
- 0 1 2 42. Başkaları ile birlikte olmaktansa yalnız olmayı tercih ederim
- 0 1 2 43. Yalan söyler yada aldatırım
- 0 1 2 44. Tırnaklarımı yerim
- 0 1 2 45. Sinirli ve gerginimdir
- 0 1 2 46. Kaslarım oynar, seğirmeler olur ve tiklerim vardır

- 0 1 2 47. Geceleri kabus görürüm
- 0 1 2 48. Başka çocuklar tarafından sevilmem
- 0 1 2 49. Bazı şeyleri pek çok çocuktan daha iyi yaparım
- 0 1 2 50. Çok korkak ve kaygılıyım
- 0 1 2 51. Başım döner, gözlerim kararır
- 0 1 2 52. Kendimi çok suçlu hissedirim
- 0 1 2 53. Çok fazla yerim
- 0 1 2 54. Kendimi sebepsiz yere çok yorgun hissettiğim olur
- 0 1 2 55. Fazla kiloluyum
- 0 1 2 56. Sağlık sorunum olmadığı halde
- 0 1 2 a. Ağrı ve sızılarım olur (baş ağrısı ve karın ağrısı dışında)
- 0 1 2 c. Bulantı, kusma duygusu olur
- 0 1 2 d. Gözle ilgili şikayetlerim olur (gözlük, Lens kullanmak dışında)
- 0 1 2 e. Döküntüler, pullanma ve başka cilt sorunlarım olur
- 0 1 2 f. Mide-karın ağrısı olur
- 0 1 2 g. Kusmalarım olur
-
- 0 1 2 57. İnsanlara fiziksel saldırıda bulunur, vurum
- 0 1 2 58. Derimi ya da vücudumu yolar, saç ve kirpiğimi koparıyorum
- 0 1 2 59. İyi bir arkadaş olabilirim
- 0 1 2 60. Yeni şeyler denemekten hoşlanırım
- 0 1 2 61. Okul ödevlerimi tam ve iyi yapamam
- 0 1 2 62. El kol ve bacak hareketlerimi ayarlama güçlüğü çekerim, sakarımdır
- 0 1 2 63. Yaşıtlarımdan çok, kendimden küçüklerle vakit geçirmeyi tercih ederim
- 0 1 2 64. Yaşıtlarımdan çok, kendimden küçüklerle vakit geçirmeyi tercih ederim
- 0 1 2 65. Konuşmayı reddettiğim olur
- 0 1 2 66. İstemeyerek de olsa, belli bazı davranışları tekrar tekrar yaparım (ellerimi defalarca yıkama, kapı kilidini tekrar tekrar kontrol etme gibi)

-
- 0 1 2 67. Evden kaçırım
- 0 1 2 68. Çok bağırırım
- 0 1 2 69. Sırlarımı kendime saklarım, hiç kimseye paylaşmam
- 0 1 2 70. Başka insanların var olmadığına inandığı şeyler görürüm
- 0 1 2 71. Topluluk içinde rahat değilimdir, başkalarının benim hakkımda ne düşünecekleri ve ne söyleyecekleriyle ilgili kaygı duyarım
- 0 1 2 72. Yangın çıkartırım
- 0 1 2 73. El becerilerim iyidir
- 0 1 2 74. Gösterişten hoşlanır maskaralık yaparım
- 0 1 2 75. Çok utangaç ve çekingenim
- 0 1 2 76. Diğer çocuklardan daha az uyurum
- 0 1 2 77. Gece ve/veya gündüz diğer çocuklardan daha çok uyurum

-
- 0 1 2 78. Dikkatim kolayca dağılır
- 0 1 2 79. Konuşma problemim vardır

-
-
- 0 1 2 80. Haklarımı savunurum
- 0 1 2 81. Evden bir şeyler çalarım
- 0 1 2 82. Ev dışındaki yerlerden bir şeyler çalarım
- 0 1 2 83. İhtiyacım olmadığı halde birçok şeyi biriktirim

-
-
- 0 1 2 84. Diğer insanların tuhaf bulduğu yadırgadığı davranışlarım vardır (eşyaların belli bir düzende ve sırada olmasını istemem gibi)

-
-
- 0 1 2 85. Diğer insanların tuhaf bulduğu, yadırgadığı düşüncelerim vardır (bazı sayıları, sözcükleri tekrarlama ve bunları zihnimden atamama gibi)
-
-

- 0 1 2 86. inatçıyım
- 0 1 2 87. Ruhsal durumum ya da duygularım çabuk değişir
- 0 1 2 88. İnsanlarla birlikte olmaktan hoşlanırım
- 0 1 2 89. Şüpheliyimdir, kuşku duyarım
- 0 1 2 90. Küfürlü ve açık saçık konuşurum
- 0 1 2 91. Kendimi öldürmeyi düşünürüm
- 0 1 2 92. Başkalarını öldürmeyi düşünürüm
- 0 1 2 93. Çok konuşurum
- 0 1 2 94. Başkalarına rahat vermem, onlara sataşır, onlarla çok dalga geçerim
- 0 1 2 95. Çok çabuk öfkelenirim
- 0 1 2 96. Cinsel konuları fazlaca düşünürüm
- 0 1 2 97. İnsanları canlarını yakmakla tehdit ederim
- 0 1 2 98. Başkalarına yardım etmekten hoşlanırım
- 0 1 2 99. Sigara içerim tütün koklarım
- 0 1 2 100. Uyumakta zorlanırım

-
- 0 1 2 101. Dersleri asar, okuldan kaçırım
- 0 1 2 102. Fazla enerjik değilim
- 0 1 2 103. Mutsuz ve üzgünüm, depresyundayım
- 0 1 2 104. Başka çocuklardan daha gürültücüyüm
- 0 1 2 105. Sağlık sorunum olmadığı halde madde kullanırım (içki ve sigarayı katmayınız)

-
- 0 1 2 106. Başkalarına karşı dürüst olmaya çalışırım
- 0 1 2 107. Güzel şakalardan hoşlanırım
- 0 1 2 108. Hayatı kolay tarafından yaşamaktan hoşlanırım
- 0 1 2 109. Elimden geldiğince başkalarına yardımcı olmaya çalışırım
- 0 1 2 110. Karşı cinsten biri olmayı isterim

0 1 2 111. Başkalarıyla kaynaşmaktan, birlikte olmaktan kaçınırım

0 1 2 112. Evhamlıyım, her şeyi dert ederim

